

III RIIGIKOGU

2. istungjärk. Protokoll nr. 30 (20).

1926. a.

III Riigikogu koosolek 14. detsembril
1926. a. kell 17.

Kokku on tulnud 92 Riigikogu liiget.

Valitsuse looshis: Riigivanem **J. Teemant**,
sõjaminister **J. Soots**, välisminister **F. Akel**,
teedeminister **A. Kerem**, kohtuminister **J. Sepp**,
haridusminister **J. Lattik**, põllutöominister
O. Köster, töö-hoolekandeminister **O. Tief**,
kaubandus-tööstusminister **K. Kornel**.

Päevakord:

1. Ajutise aleviseaduse muutmise seadus — redaktsiooni komisjoni ettepanek.
 2. Eesti-Tshehoslovakkia vahelise tsiviil- ja kaubandusõiguse alal vastastikuse kohtuliku kaitse ja abiandmise konventsiooni ja lõpuprotokollu kinnitamise seadus — redaktsiooni komisjoni ettepanek.
 3. Eesti-Tshehoslovakkia vahelise väljaandmise ja kriminaalasjus kohtuliku abiandmise konventsiooni ja lisaprotokollu kinnitamise seadus — redaktsiooni komisjoni ettepanek.
 4. Kunstvõie, kunstjuustu ja kunsttoiduravase seadus — redaktsiooni komisjoni ettepanek.
 5. Viimsi-Tammeneeme-Leppneeme tee õiendamiseks maa sundvõõrandamise seadus — redaktsiooni komisjoni ettepanek.
 6. Suguhaiguste vastu võitlemise seadus — III lugemisel.
 7. Kriminaal kohtupidamise seaduse § 33. muutmise seadus — III lugemisel.
 8. Maavolikogude valimise seadus — III lugemisel.
 9. Karistuse määrused kaitseväeteenistuse seaduse rikkumise asjus — III lugemisel.
 10. Riigi trükikoja põhimääruste muutmise seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.
 11. Kroonu hangete ja töövõtete seaduse täiendamise seadus — üldkomisjoni ettepanek.
 12. Riigi- ja omavalitsuste teenijate pensioni seaduse muutmise seadus — sotsiaalkomisjoni ettepanek.
 13. Põllumajapidamiste metsaga varustamise seaduseelnõu — maakomisjoni ettepanek.
- Koosolekut juhatab abiesimees **M. Martna**.
Sekretäri kohal abisekretär **O. Liigand**.
Koosolek algab 17.10 min.

1. Päevakorra
muutmine.

Juhataja **M. Martna**:
Avan Riigikogu koos-
oleku.

A. Laur (as): Teen ettepaneku, päeva-
korra 13. punkt — põllumajapidamiste metsaga
varustamise seaduseelnõu — tänasest päeva-
korrast välja jätta. (J. Piiskar, stp: Kas
mets alles liiga noor? Peab kas-
vama veel!)

Oma ettepaneku põhjenduseks on mul
järgmist tähendada. See seaduseelnõu esi-
tatakse Riigikogule maakomisjoni poolt taga-
silükkamiseks. Selles on ette toodud materjali,
mis Riigikogu liikmetele veel võõras ja kaalu-
mata. Riigikogu liikmed said päevakorra ühes
materjaliga kätte alles eile õhtul, ja täna on
Riigikogu liikmed oma suures enamuses kogu
päeva töötanud komisjonides, ja sellepärast
polnud kellelgi võimalust materjaliga tutvuneda.
See seaduseelnõu on aga väga laia-
ulatuslik ja sellepärast ei tohiks üleaisa otsus-
tada. Seda esiteks.

Teiseks võiks veel tähendada, et meil
on vanematekogu poolt tunnustatud hulk
seaduseelnõusid kiire-iseloomulisteks, mis tu-
leksid tingimata enne vaheaega ära otsustada.
Need nõuavad tööd komisjonides kui ka üld-
koosolekul. Kui meie aga selle punkti —
põllumajapidamiste metsaga varustamise sea-
duseelnõu — Riigikogu üldkoosolekul aruta-
misele võtame, siis võtab see palju aega ja
tööd, sest olgugi, et see seadus on esitatud
Riigikogule tagasilükkamiseks, ei lähe see
ometi nii kergesti läbi. On loomulik ja tõe-
näollik, et selle juures tekivad pikad vaidlused,
niisama nagu need maakomisjonis tekkisid.
Sellepärast oleks soovitav, et see seaduseelnõu
täna päevakorrast ära võetaks ja alles pärast
töövaheaega uuesti päevakorda asetataks, sest
siis on juba rohkem aega küsimust põhimõtte-
likult läbi kaaluda, uurida jne. (B. Oja, töer:
Ega meil ta tagasilükkamisega
kiiret ei ole!)

Juhataja **M. Martna**: Rkl. Voi-
man'ilt on ettepanek, päevakorra esimeseks
punktiks võtta komisjonide täiendavad valimi-
sed. (Hääletatakse.) Nähtava
enamusega on ettepanek vastu
võetud.

Rkl. Laurilt on ettepanek, päevakorra 13.
punkt päevakorrast välja jätta. (Hääleta-

takse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud. Seega on päevakord kindlaks määratud.

Enne päevakorra juurde asumist on sõna sekretäril teadaande korras.

2. Teadaandmine komisjoni-desse antud seaduseelnõude kohta.

Sekretär O. Liigand: Riigikogu juhatuse poolt on antud: 1) Tolli põhitariifide osalise muutmise seadus — rahaasjanduse komisjoni. 2) Kohutpristavite taksi seadus (lisa k. a. s. § 313. juurde) — üldkomisjoni. 3) Riigiametnikkude ja -teenijate palgaseaduse muutmise seadus — rahaasjanduse komisjoni. 4) Riigiteenistusest vabastamise puhul palga edasimaksamise seadus — rahaasjanduse komisjoni.

Juhataja M. Martna: Erakorraliseks teadaandeks on sõna rkl. Grimpel'il.

3. A. Grimpel'i erakorraline teadaanne.

A. Grimpel (tp): Nõndanimetatud pühad lähenevad. Harilikult enne pühi tõuseb niisugune meeleolu, et tehakse kingitusi. Praegusel korral mõnele härrale raudteel, kes saavad autasusid preemiade näol, tehakse arvatavasti sajatuhandelised kingitused. Kui aga tahetakse põhimõttelikult kingitusi teha, siis tuleks neid teha igaleülele.

Meie teame, et tööliste palgad on niivõrd madalad ja viletsad, et neil võimatu ülespidamist saada. Selle peale vaatamata lükati tagasi ühekordse toetuse saamise võimalus. Siis pöörasid töölistes Vabariigi Valitsuse poole ja kõigi Riigikogu rühmade poole märgukirjadega ühekordse toetuse saamise asjas. Riigikogu liikmetel on teada, millest kõnelevad need märgukirjad ja millist puudust tunnevad praegusel korral töölistes.

Kui ühekordse toetuse saamine tagasi lükati, siis olid need härrad arvamusel, et kassa seisukord ei luba toetust anda. Kuid ei lepitud ainult sellega, vaid minnakse veel kaugemale.

Meie teame, et praegusel korral valitseb äärmine tööpuudus. Inimesed on nälgimas, ja suur hulk töölisi kirjutab end üles tööbörssidesse. Kui töölistes palvekirja esitavad oma seisukorra üle, siis ei panda aga seda tähele. Töö-hoolekandeministrile on esitatud töötöölise poolt palvekirja. Ja kui täna hommikul töölistes, kes olid meeleheitel, tahtsid teateid pärida oma palvekirjade järele, siis pekseti nad laiali.

Mina ei tea, mis mõttes takistatakse inimesi oma käike ette võtmast, kui tahetakse

palvekirjade üle tagajärgi saada, ja mispärast ei või inimesed samme selleks astuda?

Igatahes praegusel korral tehti tööliste selleks takistusi, aeti nad laiali, öeldi, et nuuti on teile vaja.

Mina ei tea, millal on valitsuse poolt sarnane korraldus tehtud, et niisuguse vägivallaga hakkama saadakse? Mina tahan teada saada, kuidas reageerib Riigikogu selle peale, et tööliste laialiajamiseks tarvitati ratsareservi. Isegi kuulipildujad olla kohal olnud. Kui kümnekond inimesi tahtis teateid saada palvekirjade tagajärgede kohta, siis ei ole selles midagi seadusevastast ja seda peab lubama. Paljudele antakse kümnedtuhanded kingituseks, kuid tööliste jaoks joulukingituseks ainult püssitikki ja nuuti.

Mina usun, et Riigikogu peaks seisukoha võtma, mis sarnasel juhtumisel tuleks teha ja kuidas valitsusel tuleks sel korral toimetada. (Riigivanem J. Teemant: Peaks seisukoha võtma, et Grimpel ja Ko. nõndaviisi ülese ei astuks.)

4. Komisjoni täiendav valimine.

Juhataja M. Martna: Rkl. Voiman'ilt on ettepanek, valida koosseisu komisjoni rkl. Ast'i asemele rkl. Rei. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on rkl. Rei valitud koosseisu komisjoni.

5. Ajutise aleviseaduse muutmise seadus — redaktsioon.

Redaktsiooni komisjoni aruandja O. Gustavson kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega redaktsiooni komisjoni muudatused 1—3.

Redaktsiooni komisjon paneb Riigikogule ette vastu võtta „Ajutise aleviseaduse muutmise seaduse“ lõpulik redaktsioon Riigikogu poolt kolmandal lugemisel vastuvõetud kujul järgmiste muudatustega:

1. § 103, märkus, teine rida: kuu peale kokku, p. o. kokku kuuks.

2. § 128, kolmas ja neljas rida: seatakse kokku alevivalitsuse poolt ja esitatakse, p. o. seab kokku alevivalitsus ja esitab.

3. § 130, teine rida: kustutada „siis“ ja alustada komma järele sõnadega: „on maksev kuni“ jne.

6. Eesti-Tshehoslovakkia vahelise tsiviil- ja kaubandus-õiguse alal vas-

Redaktsiooni komisjoni aruandja O. Gustavson kannab ette ja eraldi hääletami-

tastikuse kohtuliku kaitse ja abiandmise konventsiooni ja lõpuprotokollki kinnitamise seadus — redaktsioon.

sel võetakse vastu nähtava enamusega redaktsiooni komisjoni muudatused 1—4.

Redaktsiooni komisjon paneb Riigikogule ette vastu võtta „Eesti-Tshehoslovakkia vahelise tsiviil- ja kaubandusõiguse alal vastastikuse kohtuliku kaitse ja abiandmise konventsiooni ja lõpuprotokollki kinnitamise seaduse“ lõpulik redaktsioon Riigikogu poolt kolmandal lugemisel vastuvõetud kujul järgmiste muudatustega:

1. Pealkirja esimeses reas: Eesti ja Tshehoslovakkia, p. o. Eesti-Tshehoslovakkia.
2. Pealkirja eelviimases reas: kustutada „selle“.
3. § 1, kolmandas reas: kustutada „selle“ ja „missugused“.
4. § 2, teine rida: tekstid, p. o. tekst.

7. Eesti-Tshehoslovakkia vahelise väljandmise ja kriminaalasjus kohtuliku abiandmise konventsiooni ja lisaprotokollki kinnitamise seadus — redaktsioon.

Redaktsiooni komisjoni aruandja O. Gustavson kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega redaktsiooni komisjoni muudatused 1—4.

Redaktsiooni komisjon paneb Riigikogule ette vastu võtta „Eesti-Tshehoslovakkia vahelise väljaandmise ja kriminaalasjus kohtuliku abiandmise konventsiooni ja lisaprotokollki kinnitamise seaduse lõpulik redaktsioon Riigikogu poolt kolmandal lugemisel vastuvõetud kujul järgmiste muudatustega:

1. Pealkirjas: Eesti ja Tshehoslovakkia, p. o. Eesti-Tshehoslovakkia,
2. Sealsamas, eelviimases reas: kustutada „selle“.
3. § 1, teine ja kolmas rida: kustutada „selle“ ja „missugused“.
4. § 2 teine rida: tekstid, p. o. tekst.

8. Kunstvõi, kunstjuustu ja kunsttoidurasva seadus — redaktsioon.

Redaktsiooni komisjoni aruandja O. Gustavson kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega redaktsiooni komisjoni muudatused 1—2.

Redaktsiooni komisjon paneb Riigikogule ette vastu võtta „Kunstvõi, kunstjuustu ja kunsttoidurasva seaduse“ lõpulik redaktsioon Riigikogu poolt kolmandal lugemisel vastu-

õetud kujul ühes järgmiste muudatustega:

1. § 2, teine rida: rohkem kui, p. o. üle, vähem kui, p. o. alla.

2. § 4, teine rida: tohib, p. o. võib, mittekahjulikke, p. o. kahjutuid.

Aruandja O. Gustavson (loeb):

3. Sealsamas eelviimane rida: kustutada „kui niisugust“ ja võtta „tema“ asemele „selle“.

J. Lehtman (as): Nagu seletuskirjast näha, võib selle seaduse järgi kunstvõi konserveerimiseks tarvitada puhast bensoehapet 0,2%. Siin seaduse 4-das paragrahvis on öeldud: „olgu ta puhtal kujul või sooladena tarvitatud, ei või tõusta üle 0,2%.“ Sellest võib nii aru saada, et bensoehapet mitte üksi puhtal kujul, vaid ka sooladena tarvitades ei või olla üle 0,2%. Seda igatahes ei tahetud mitte väljendada. Selguse mõttes teen ettepaneku, võtta selle lause lõpu juurde sõnad: „arvates puhast bensoehappest.“ Sellega oleks paragrahvis mõte õieti väljendatud.

Juhataja M. Martna: Aruandja ühineb rkl. Lehtman'i ettepanekuga, nii et see eraldi hääletamisele ei tule. Panen muudatus kolmanda hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on muudatus vastu võetud.

Aruandja O. Gustavson kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega redaktsiooni komisjoni muudatused 4—15.

4. § 5, viimane rida: sisaldamist mitte nõuda, p. o. sisaldamise nõudest loobuda.
5. § 6, esimene rida: pakis peab kandma, p. o. pakisel peab olema.
6. § 8, kolmas rida: kus üles antud oleksid, o. p. milles tähendatud.
7. Sealsamas, teine lõige, esimene rida: andma, p. o. esitama.
8. § 9, esimese lause lõpp vastu võtta: revideerida ja proove võtta.

9. § 9, viimane lause: tuleb jätta, tasu maksta, p. o. jäetakse makstakse tasu.

10. Sealsamas, eelviimases reas: kustutada „tema“.

11. § 10, kolmas rida: kustutada „raske“.
12. Sealsamas, viies rida: kustutada „saada“.

13. § 10 lõpul: kustutada sõnad „märkus 1“ ja „märkus 2“.

14. Sealsamas, märkus 2. vastu võtta viimase lõikena järgmiselt: „Käesoleva para-

grahvi punkt 4. nimetatud tunnistused peavad olema Eesti esituse tõestatud“.

15. § 12, esimeses reas, kõrvallause vastu võtta: mille sisseveoks on avaldatud teadaanne käesoleva seaduse § 11. alusel.

9. Viimsi-Tammeneeme-Leppneeme tee õiendamiseks maa sundvõõrandamise seadus — redaktsioon.

Redaktsiooni komisjoni aruandja **O. Gustavson** (loeb): Redaktsiooni komisjon paneb Riigikogule ette vastu võtta „Viimsi-Tammeneeme-Leppneeme tee õiendamiseks maa sundvõõrandamise seaduse“ lõpulik

redaktsioon Riigikogu poolt III lugemisel vastuvõetud kujul ilma muudatusteta.

Juhataja **M. Martna**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on redaktsioonikomisjoni ettepanek vastu võetud.

10. Suguhaiguste vastu võitlemise seadus — III lugemisel.

Sotsiaalkomisjoni aruandja **J. Voiman** kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega seaduseelnõu pealkirija §§ 1—16.

Suguhaiguste vastu võitlemise seadus.

I.

§ 1. Suguhaiguste all käesolevas seaduses mõistetakse siifilist, pehmet shankerit ja tripperit, kuid ainult niikaua, kuni nimetatud haigused on külgehakkavas järgus, või kuni karta on niisuguse järgu uuesti ilmunist.

Külgehakkavaks järguks tuleb lugeda siifilisel positiivset Vassermanni reaktsiooni, pehme shankeril küllaldasid kliinilisi sümptome ja tripperil gonokokkide leidumist korduval mikroskoobilisel uurimisel.

§ 2. Suguhaiguste vastu võitlemistööde korraldamine on linna- ja maakonnavalitsuste ülesanne. Seda tööd juhivad vastava omavalitsuse ülesandel maakonna- või linnaarst.

§ 3. Kodanik, kes põeb § 1. tähendatud suguhaigust, on kohustatud alluma tarvilikule arstlikule ravitsemisele, samuti ka täitma eeskirju ja nõudeid, mis temale annab ametlik või vabalt praktiseeriv arst haiguse ravitsemise kohta.

§ 4. § 1. tähendatud suguhaiguste kindlakstegemine ja ambulatoorne või statsionaarne arstimine sünnib maksuta maakonna- ja linnavalitsuste poolt selleks määratud asutustes, kusjuures kulud tasutakse omavalitsustele riigi poolt tervishoiu peavalitsuse eelarve järgi.

§ 5. Kui ametlik või eraarst leiab haige juures, keda ta järele vaatab või arstib, § 1-ses nimetatud suguhaiguse, siis peab ta haigele seletust andma haiguse iseloomu ja külgehakkamishädaohtu kohta, ühtlasi teatades, mis haige peab tegema haiguse arstimiseks ja edasiandmise ärahoidmiseks, eriti haige tähelepanu juhtides abiellu astumise keelu peale haiguse külgehakkavuse järgus, kui ka teguviiside karistatavuse peale, mis on ühenduses suguhaiguste edasiandmise hädaohuga.

Neid nõudeid võib arst jätta täitmata juhtumistel, kui haige on alla 15 aasta vana. Viimasel juhtumisel peab arst seletust andma alaealise isiku vanematele, seaduslike kudele eestkostjatele või kasuvanematele, samuti ka teatama, kuidas tuleb ümber käia haigega ja kuidas takistada haiguse edasiandmist.

§ 6. Kui ametlik või eraarst otsusele on jõudnud, et tema ravitsemisel olev külgehakkavas järgus suguhaige oma arstimise pooleli jätnud, on arst kohustatud sellest kinnise kirjaga teatama vastava maakonna- või linnaarstile.

§ 7. Kui selgub, et maakonna- või linnaarstile tulnud teade, mis puutub § 6. nimetatud asjaolusid, käib teises omavalitsuse piirkonnas elava isiku kohta, siis tuleb teade edasi saata vastavale maakonna- või linnaarstile.

Kui teade käib teenistuses oleva sõjaväelase kohta, siis tuleb teade edasi saata vastavale sõjaväearstile.

§ 8. Kui maakonna- või linnaarstile on tulnud § 6. nimetatud teade ja kui teade ei kuulu edasiantavaks, kooskõlas § 7-ga, siis on maakonna- või linnaarsti kohus nõuda ülesantud isikult, et ta kahe päeva jooksul nõude kättesaamise päevast arvates end laseks arstlikult läbi vaadata suguhaiguste suhtes ja esitaks selle üle tunnistuse suguhaigete ambulatooriumilt või ametlikult arstilt.

Käesolevas paragrahvis ettenähtud arstlik läbivaatamine ja tunnistuse väljaandmine sünnib maksuta.

§ 9. Kui § 8. järele ettevõetud järeelvaatusel selgub, et järeelvaadatud põeb § 1. tähendatud suguhaigust, siis kohustab maakonna- või linnaarst haiget tarvilikku haiguse arstimist hiljemalt kolme päeva jooksul algama kas suguhaigete ambulatooriumis, ametliku või eraarsti juures, ühtlasi nõudes sellekohase tõenduse esitamist.

§ 10. §§ 8. ja 9. nimetatud nõudmised peavad sündima kinnises kirjas ja peavad sisaldama teateid järelduste kohta, mis astuvad jõusse nende mittetäitmisel ja mis on nimetatud §§ 12. ja 16.

Nõudmine, mis käib alla 15 aasta vana isiku kohta, tuleb üle anda selle vanematele, seaduslikele eestkostjatele või kasuvanematele.

§ 11. Kui suguhaige, kes on saanud maakonna- või linnaarstilt § 9. nimetatud nõudmise, § 10. ettenähtud viisil, arstitunnistuse tõendusel on allunud arstimisele kellegi arsti juures, siis peab maakonna- või linnaarst kinnises kirjas viibimata teatama tunnistust väljaandja arstile oma korraldustest haige suhtes ja nende korralduste põhjustest.

§ 12. Kui suguhaige või suguhaiguskahtlane isik ei täida §§ 8. ja 9. nõudeid, siis teeb maakonna- või linnaarst korralduse suguhaige isiku sunduslikuks järelevaatuseks või haigemaia toimetamiseks. Selle korralduse täideviimiseks on maakonna- või linnaarstil õigus saada abi politseivõimudelt.

§ 13. Kui ülesantud suguhaige või suguhaiguskahtlane isik on üle läinud teise omavalitsuse piirkonda või astunud sõjaväeteenistusse või sellest lahkunud, või on paigutatud mõnda karistus- või sunnitööasutusse, või asetatud vangimajja või sealt välja lastud, või saadetud mõnest niisugusest asutusest või vangimajast mõnda teise asutusse või vangimajja siis on kohustatud maakonna-, linna-, sõjaväe-, asutuse-, või vangimajaarst, kelle alla kuulus haige, andmeid saatma selle isiku kohta vastavale maakonna-, linna-, sõjaväe-, asutuse- või vangimajaarstile, kelle tegevuspiirkonda haige üle läinud.

§ 14. Arstid, kui ka muu suguhaiguste vastu võitlev ametlik personaal ei tohi omavalitselt neile, kellesse asi ametlikult ei puutu, edasi anda suguhaigete või suguhaiguskahtlaste isikute kohta käivaid individuaalseid teateid, mis nad on saanud oma ameti põhjal, või oma teenistuse ülesandel. Suguhaigete või suguhaiguskahtlaste isikute kohta käivad vahekirjad ja aktid on salajased ning tulevad nii alal hoida, et nad ei ole kättesaadavad neile, kelle otsekohesesse korraldusse asi ei kuulu. Tarvilikkudel juhtumistel on aga kohtul ja prokuröri õigus nõuda kaebaluse kohta arstlikul järelevaatusel saadud andmeid.

§ 15. Käesoleva seaduse elluviimiseks on töö-hoolekandeministeeriumil õigus anda määrusi ja juhtnõore.

II.

§ 16. Süüdlast selles, et ta käesoleva seaduse või tema põhjal väljaantud sundmääruse eeskirju ei täitnud, karistatakse arestiga mitte üle kolme kuu või rahatrahviga mitte üle kolmekümnetuhande marga.

Juhataja **M. Martna**: Asun lõpuhääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu lõpuhääletamisel vastu võetud.

11. Kriminaal kohtupidamise seaduse § 33. muutmise seadus — III lugemisel.

Üldkomisjoni aruandja rkl. Holberg'i puudumise tõttu täidab aruandja kohuseid üldkomisjoni esimees rkl. Rei.

Üldkomisjoni aruandja **A. Rei** kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega seaduseelnõu pealkiri ja tekst.

Kriminaal kohtupidamise seaduse § 33. muutmise seadus.

Kriminaal kohtupidamise seaduse § 33. märkus 1. teine lõige („R. T.“ nr. 33 — 1926.) muudetakse ja pannakse maksma järgmiselt:

Erandina alluvad rahukohtunikkudele piirituse salajase sisse- ja väljaveo ning salajaveetud piirituse varjamise asjad, kui rahatrahvi summa (Kr. Kp. s. § 1127) ei ulata üle 500.000 marga, samuti ka akts. sead. §§ 1110. ja 1111. ettenähtud süüteod.

Juhataja **M. Martna**: Asun lõpuhääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu lõpuhääletamisel vastu võetud.

12. Maavolikogude valimise seadus — III lugemisel.

Omavalitsuse komisjoni aruandja **H. Kiiver** kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega seaduseelnõu pealkiri, §§ 1—20, § 21 ühes lisaga, §§ 22 ja 23, § 24 ühes lisaga, §§ 25—76.

Maavolikogude valimise seadus.

I. Valimise ringkonnad ja jaoskonnad.

§ 1. Maavolikogude valimiseks moodustab iga maa iseseisva valimisringkonna, mis häältel äraandmiseks jaoskondadeks jagatakse.

§ 2. Valimisjaoskondadeks loetakse samad jaoskonnad, mille järele Riigikogu valimisi toimetatakse.

II. Hääleõigus.

§ 3. Hääleõigus on maavolikogude valimisel kõigil Besti vabariigi kodanikkudel, kes valijate-nimekirjade kokkuseadmise päevaks 20 aastat vanaks saanud, kui nad valijate-nimekirjade kokkuseadmise ajal ühes maa piirides olevas vallas või alevis elavad, või kui neil on vallas kodune siseesad, või kui nad seal teenistuses, või kui neil on mingi muu kindel valdala ühenduses seisev amet.

Kaitseväeteenistuses seisvad kodanikud võtavad osa valimistest üldisel alusel.

Maavolikogude valimistel on igal hääleõiguslikul kodanikul üks hääl.

§ 4. Valimisest ei võta osa: 1) kes seaduslikus korras on tunnistatud nõdra- või hullumeelseks, 2) pimedad, kurtummad ja pillajad, kui nad eestkostmise all.

§ 5. Hääleõigusest jäävad ilma:

1) kes seadusjõusse astunud kohtuotsusega on mõistetud, kui nad ei ole varemini õigusi tagasi saanud:

a) sunnitööle, — kümne aasta jooksul pärast karistusaja lõppu;

b) asumisele, vangiroodu, parandusmaija, vangimaja või kindluse õiguste kaotamise või kitsendamisega, viie aasta jooksul pärast karistusaja lõppu;

2) kes süüdlaseks mõistetud varguses, välja arvatud Rk. tr. s. § 171. p. 2. ettenähtud juhtumised, petmises, kättesaldatud varanduse omastamises või raiskamises, välja arvatud raiskamised, mis sama Rk. tr. s. § 177. teises lõikes ja N. S. § 1681. teises lõikes ette nähtud, varastatud asjade varjamises, varastatud asjade teadvalt ostmises või pandiksvõtmises äriajamise näol, võltsimises, liigkasuvõtmises, altkäemaksu võtmises, kupeldamises ja kõlvatule elule avatlemises (U. N. S. §§ 524—526, 526¹, 527 ja 529), niisama Riigikogu ja omavalitsuse asutuste valimiste, rahvahääletamise ja rahvaalgatamise kohta käivate määruste rikkumises, — kolme aasta jooksul pärast karistusaja lõppu.

§ 6. Maavolikogude valimistest ei võta osa kodanikud, keda valimiste ajal kinni hoitakse kas seadusjõusse astunud kohtuotsuse põhjal või kohtuvõimude poolt mõnesuguses kuriteos vastutusele võtmise pärast.

Sarnane kinnihoidmine ei takista kinnihoitava ülesvõtmist kandidaatide nimekirja ja ta valimist maavolikogu liikmeks, kui ta käesoleva seaduse § 5. põhjal hääleõigusest ilma ei ole jäänud, või kui tal ei puudu valimisõigus käesoleva seaduse § 4. põhjal.

III. Valimisi toimetavad asutused.

§ 7. Maavolikogude valimisi toimetavad maakomiteed ja jaoskondade komisjonid.

§ 8. Maakomitee koosneb: juhatajast, kelleks maavalitsuse esimees või tema abi, ja kahest liikmest maavolikogu valikul. Maakomitee asub vastava maavalitsuse juures.

§ 9. Pärast kandidaatide nimekirja sisseandmist astub maakomiteesse maavolikogu valimiste ajaks liikme õigusega üks esitaja iga

iseseisva kandidaatide nimekirja ja üks esitaja iga kandidaatide nimekirjade ühenduse poolt.

Iseseisva nimekirja esitajaks loetakse nimekirjale esimene allakirjutaja või kandidaatide nimekirja esitava valijate rühma poolt eriti nimetatud kodanik.

Nimekirjade ühenduse esitajaks loetakse ühenduse nimekirju esitavate valijate rühmade poolt eriti selleks nimetatud kodanik, kelle nimega kõige rohkem teadaandeid ühinenud, kuna ühesuuruse arvu korral liisk otsustab. Kui ühenduse nimekirju esitavad valijate rühmad üheski nimekirjas ei ole määranud esitajat, loetakse nimekirjade ühenduse esitajaks maakomiteele esimesena esitatud ühenduse nimekirja esimene soovitaja.

§ 10. Maakomitee ülesandeks on:

1) kandidaatide nimekirjade vastuvõtmine, läbivaatamine ja üldiseks teadmiseks avaldamine;

2) valimisümbrikkude ja -sedelite, protokolliplankide jne. jaoskonna-komisjonidele edasitoimetamise korraldamine;

3) valvamine selle järele, et jaoskonna-komisjonid õigel ajal avaksid tegevuse;

4) valimistagajärgede kokkuvõtmine, volikogu liikmeks valitud kodanikkude nimekirja kokkuseadmine, selle üldiseks teadmiseks väljakuulutamise ja valitud liikmetele sellekohaste tunnustuste väljaandmine;

5) valismaterjalide edasitoimetamine järelvalve asutusele.

§ 11. Maakomitee koosolekud on otsusvõimsed, kui koos on kolm komitee liiget, nende hulgas komitee juhataja või tema abi ja üks maavolikogu poolt valitud liige.

§ 12. Jaoskonna-komisjonid koosnevad valivolikogude ja alevivolikogude poolt valitud neljast liikmest, kes eneste hulgast valivad juhataja ja sekretäri.

§ 13. Pärast kandidaatide nimekirja sisseandmist astub jaoskonna-komisjoni liikme õigusega üks esitaja iga iseseisva kandidaatide nimekirja ja üks esitaja iga kandidaatide nimekirjade ühenduse poolt. Esitajad nimetab oma äranägemisel § 9. tähendatud nimekirja või nimekirjade ühenduse esitaja.

§ 14. Jaoskonna-komisjoni ülesandeks on valimissedelite vastuvõtmine, esialgne ülevõtmine ja edasitoimetamine maakomiteele.

§ 15. Jaoskonna-komisjoni koosolekud on otsusvõimsed, kui koos on vähemalt 3 liiget, nende hulgas juhataja või tema abi.

§ 16. Kohalikud valitsus- ja omavalitsusasutused peavad maakomiteedele ja jaoskonna-komisjonidele abiks olema seaduse põhjal viimaste peale pandud kohuste täitmisel.

IV. Valijate nimekirjad.

§ 17. Maavolikogu valijate nimekirjadeks tarvitatakse Riigikogu valimise, rahvahääletamise ja rahvaalgatamise toimetamiseks peetavaid hääleõiguslike kodanikkude nimekirju, mis maavolikogu valimiste läbiviimiseks täiendatakse (§ 3) ja parandatakse siseministri poolt määratud tähtjaks ja pannakse esimesel päeval, pärast käesolevas paragrahvis ettenähtud paranduste tegemist, üldiseks järelevaatamiseks välja viisil, mis järelevaate kättesaadavust kindlustab.

Kaitseväeülemate poolt kokkuseatud valijate nimekirjad pannakse järelevaatamiseks välja väeosade ülemate poolt määratud korras.

Nimekirjades leiduvate puuduste kohta käivate kaebuste esitamine ja läbivaatamine sünnib Riigikogu valimise, rahvahääletamise ja rahvaalgatamise seaduses ettenähtud korras.

§ 18. Eelmises paragrahvis ettenähtud korras parandatud valijate nimekirja pannakse välja hiljemalt kümme päeva enne valimiste esimest päeva uuesti üldiseks järelevaatamiseks viisil, mis järelevaate kättesaadavust kindlustab.

Käesolevas paragrahvis tähendatud nimekirja juurde lisatakse ka hääleõiguslike kaitseväelaste nimekirjad, millised väeosade üle-

mad edasi saadavad vastava valla- või alevivalitsusele õigeks ajaks.

§ 19. Iga hääleõiguslik kodanik, kel õigus nimekirjas olla (§ 3), kuid kes jäänud nimekirja võtmata, on õigustatud nõudma pärast valijatenimekirjade uueks avalikuks järelevaatamiseks väljapanemist (§ 18), et ta nimekirja võetaks. Sarnasel korral tuleb hääleõigus tõestada dokumentidega. See õigus lõpeb kaks päeva enne valimiste esimest päeva.

V. Kandidaatide nimekirjad.

§ 20. Maavolikogu valimisi toimetatakse häälteandmise kaudu ühele vastava maavolikogu kandidaatide nimekirjale.

Kandidaatide nimekirja võib üles võtta ainult neid, kel on hääleõigus sama maavolikogu või sama maa linnade volikogude valimistel.

Kandidaatide nimekirjade vastuvõtmise aeg ja volikogu liikmete arv antakse maakomitee poolt avalikult kodanikkudele teada hiljemalt 40 päeva enne esimest valimispäeva.

§ 21. Valijate rühmad esitavad kandidaatide nimekirjad maakomiteele hiljemalt kolmkümmend päeva enne valimiste esimest päeva, käesolevale paragrahville juurdelisatud üldise vormi kohaselt seal tähendatud andmetega.

Lisa § 21. juurde.

(Kandidaatide nimekirja nimetus.)

kandidaatide nimekirja maa valimistel 19..... aastal.

Järjekorra nr. nr.	Kandidaatide perekonna- ja eesnimi	Vanus	Elukoht
1.			
2.			
3.			
4.			
5.			
6.			
7.			
8.			
jne.			

Käesolev nimekirja samanimeliste kandidaatide nimekirjadega nimekirjade ühenduseks.
(Kui liitub, siis kirjutada: liitub.)

Käesoleva nimekirja esitajaks maakomiteesse määrame:
....., kelle elukoht on
(Perekonna- ja eesnimi.)

Käesolevat kandidaatide nimekirja toetame meie, allakirjutajad, hääleõiguslikud Eesti vabariigi kodanikud:

Järjekorranr.	Soovitajate perekonna-, ees- ja isanimi	Vanus	Elukoht	Allkiri
1.				
2.				
3.				
4.				
5.				
(6.)				
(7.)				
(8.)				

.....^{linna}
valla valitsuse nimel tõestan, et käesolevale
alevi kandidaatide nimekirjale soovijatena oma käega alla on kirjutanud:

- 1) 2)
(Soovitaja perekonna-, ees- ja isanimi.)
- 3) 4)
5)

ja et nad^{valla}
alevi valijate nimekirjas seisavad.
linna

(Pitser.) (Tõestaja allkiri.)

§ 22. Kandidaate võib nimekirja üles võtta poolteist korda niipalju, kui palju maavolikogu liikmeid valida on määratud, kuid vähemalt kolm. Nimekirjades, kus rohkem kandidaate, jäetakse viimased arvesse võtmata, välja arvatud juhtumised, kus eelmised kandidaadid selle tõttu nimekirjast välja langenud, et nendel nõusolemine puudub endid hääletada lasta. Viimaste asemele astub vastav arv nendest kandidaatidest, kes kui üleliigsed nimekirja lõpul arvesse võtmata olid jäänud.

§ 23. Ühte ja sama isikut ei või üles seada mitmes kandidaatide nimekirjas. On üks ja sama isik üles seatud mitmes kandidaatide nimekirjas ja kandidaadi nõusoleku teadustused selleks esitatud, loetakse ta kandidaadiks maakomiteele esimesena esitatud nimekirjas.

§ 24. Igale kandidaatide nimekirjale peab vähemalt viis valijat soovijatena alla kirjutama, kusjuures kandidaadid ei või olla soovitajad. Soovitajate allkirjad peavad tõestatud olema vastavate valla-, alevi- või linnavalitsuse või nende poolt volitatud ametnikkude poolt.

Kandidaatide nimekirjale lisatakse juurde kõigi kandidaatide teadustused, et nad nõus on kandideerima selles nimekirjas.

Kandidaatide teadustus peab sisaldama

käesoleva paragrahvi lisana avaldatud teadustuse vormis ettenähtud andmeid.

Kandidaatide nimekirjale võib ka juurde lisatud olla nimekirja nimetus, kui see seaduste ja kõlbluse vastu ei käi, mille üle otsustab maakomitee.

On nimekirjad esitatud mõne registreeritud organisatsiooni nimetusega (ühingute ja nende liitude seadus „R. T.“ nr. 37 — 1926. a. §§ 2—5 ja ühingute, seltside ja nende liitude registreerimise seadus „R. T.“ nr. 37 — 1926. a. §§ 6 ja 7), võib selle organisatsiooni juhtiv keskkorgan teatada hiljemalt kaksikümmend neli päeva enne valimiste esimest päeva maakomiteele, missugusele esitatud nimekirjale ta ei luba organisatsiooni nimetust pealkirjana tarvitada. Selleks on tal õigus saada tarvilikke teateid maakomiteelt esitatud nimekirjade kohta. On eelnimetatud keskkorgan keelanud mõnele nimekirjale organisatsiooni nimetust nimekirja pealkirjana tarvitada, kustutab maakomitee nimekirjalt nimetuse, tühistab liitumise teadaande teiste samanimeliste nimekirjadega, kui see tähendatud nimekirjal on tehtud ja loeb nimekirja iseseisvaks nimekirjaks. Nimekirja nimetuse kustutamise ja liitumise teadaande tühistamisest teatab maakomitee viivitamata nimekirja esitajale, kellel õigus on ühe päeva jooksul nimekirja tagasi võtta.

Lisa § 24. juurde.

..... maakomiteele.

Teadustan seega, et mina

(Kandidaadi perekonnanimi, ees- ja

..... aastat vana, kes elan

isanimi.)

..... nõus olen maavalimistel

19..... aastal kandideerima

(Kandidaatide nimekirja nimetus.)

..... kandidaatide nimekirja järele.

....., 19..... aastal.

(Koht.)

(Kuupäev.)

.....
(Kandidaadi isiklik allkiri.)

§ 25. Iga valija võib soovitajana alla kirjutada ainult ühele kandidaatide nimekirjale. Juhtumisel, kui üks ja sama valija mitmele nimekirjale alla kirjutanud, loetakse tema allkiri maksvaks ainult esimesena maakomiteele esitatud nimekirjal.

§ 26. Kandidaatide nimekirju esitavad valijate rühmad võivad nimekirjal teadustada, et nimekiri liitub kõigi samanimeliste kandidaatide nimekirjadega kogu maa piirides nimekirjade ühenduseks.

Ei ole tehtud sarnast teadaannet sisseantaval nimekirjal, loetakse kandidaatide nimekiri iseseisvaks.

Üks ja sama kandidaatide nimekiri ei või olla rohkem kui ühes üle maa olevas nimekirjade ühenduses. On mitu liitumise teadaannet nimekirjal tähendatud, loetakse maksvaks ainult esimesena esitatud teadaanne.

§ 27. Kandidaadi nõusoleku teadaanne ja soovitaja allkiri, samuti kandidaatide nimekiri ja liitumise teadaanne on tagasivõtmatu, välja arvatud § 24. viimasel lõikes ettenähtud juhtumised.

§ 28. Ei või esitada kandidaatide nimekirja seesugune organisatsioon või kodanikkude rühm, kelle tegevuse sihiks on:

1) Eesti vabariigi põhiseadusega maksmapandud riigikorra või olemasoleva ühiskondliku korra vägivaldne muutmine;

2) Eesti vabariigi iseseisvuse lõpetamine või vabariigi küljest mõne tema osa lahutamine, või

3) Eesti vabariigi iseseisvust eitava propaganda arendamine.

§ 29. Esitatud kandidaatide nimekirjadega märgitakse, mis kuupäeval ja kellaajal nad vastu võetud. Nende andmetega kviitung antakse nimekirja sisseandjale.

§ 30. Juhtumisel, kui kandidaatide nimekiri ei vasta käesoleva peatüki nõuetele, teatab maakomitee seda kahepäevasel tähtajal kandidaatide nimekirja esitajale. Parandusi tähendatud puuduste kõrvaldamiseks võib esitada hiljemalt kakskümmend neli päeva enne valimiste esimest päeva.

§ 31. Kandidaatide nimekirjad, mis käesoleva peatüki nõuetele vastavad, ühes organisatsiooni nimetusega, kui see nimekirjale juurde lisatud (välja arvatud § 24. ettenähtud juhtumised), seatakse üles maakomitee ruumides hiljemalt kakskümmend kaks päeva enne esimest valimispäeva.

Käesoleva peatüki nõuetele mittevastavad nimekirjad tühistab maakomitee.

VI. Valimiste toimetamine.

§ 32. Maavolikogude valimisi toimetatakse siseministri poolt kindlaksmääratud ajal kahe päeva jooksul, mille esimeseks päevaks on pühapäev.

Valimised sünnivad valimisedelitel isikliku äraandmise teel valijate poolt, kes on võetud käesoleva seaduse § 17. alusel kokkuseatud ja sama seaduse §§ 17.—19. korras parandatud valijate-nimekirjadesse.

§ 33. Valimise päevad, tunnid, koha ja ruumi annab maakomitee avalikult teada hiljemalt 40 päeva enne esimest valimispäeva.

§ 34. Valimisedelid peavad olema välise kuju poolest ühesarnased ja sisaldama ühe vastava maa kandidaatide nimekirja ilma mingi muudatuseta ja ümberpõigutamisetä ning nimekirja nimetuse, kui nimekiri oli sellega varustatud (§ 24).

§ 35. Valimistümbrükud peavad olema ühesugused läbipaistmatud ja ilma mingisuguste

märkusteta ning vastava maakomitee templiga märgitud.

§ 36. Valimisedelid, valimisümbrikud, nimelised tunnistused, protokolliplangid jne. valmistatakse maakomitee poolt kindlaksmääratud kujul vastava maavalitsuse kulul ja saadetakse maavalitsuste poolt tarvilikul arvul igale valla- ja alevivalitsusele.

Igale valijale saadab alevi- või vallavalitsus hiljemalt viis päeva enne valimiste esimest päeva nimelise tunnistuse, kus tähendatud valija nimi, perekonnanimi, elukoht, valimisjaoskond ja number, mille all ta valijate nimekirjas seisab, samuti hääletamise aeg ja koht. Ühel ajal nimelise tunnistusega toimetatakse valijale kätte ka valimisedelid, üks iga esitatud kandidaatide nimekirja kohta.

Kodanikkudele, kellel õigus on valimisedelid saada, kuid neid saanud ei ole, antakse neid välja jaoskonna-komisjonidest valimiste toimetamise ajal.

§ 37. Iga jaoskonna hääletamisruumis korraldatakse hääletamise saladuse kindlustamiseks üks või mitu eraldatud kohta, kus hääletajad kodanikud tunnistajate juuresolekuta valimisedeli ümbriku panevad.

§ 38. Hääletamisruumides toimetatakse ainult hääletamist. Üleskutsete väljapanemine, lendkirjade ja kuulutuste väljajagamine, sedelite laialilaotamine, kõnede pidamine ja üldse igasugune hääletamisele kihutustöö on keelatud niihästi neis ruumides, kus sedelid vastu võetakse, kui ka neisse ruumidesse viivatel treppidel, läbikäikudel ja koridorides ning nende välistel sissekäigu kohtadel. Jaoskonna-komisjoni juhataja valvab selle järele, et hääletamisruumides kogu hääletamise ajal täielik kord alal hoitaks, ja kõrvaldab viibimata selle rikkujad.

§ 39. Hääletamisruumidesse ei lasta: 1) sõjariistus isikuid ja 2) joobnuid.

§ 40. Korrariikumise puhul, või kui keegi ei paindu komisjoni või tema juhataja määruste alla, võib komisjon otsustada hääletamisruumidesse sisse tuua kui ka väljaspoole ruume korrapidamiseks tegevusse panna politseiametnikke või kaitsevägeosasisid.

Hääletamisruumidesse ei või juhataja nõudmiseta sisse tuua ühtki sõjariistus võimu.

§ 41. Jaoskonna-komisjonid peavad avatud olema valimisedelite vastuvõtmiseks esimese päeva jooksul hommiku kella üheksast kuni õhtu kella üheksani, teisel päeval aga hommiku kella üheksast kuni kella kaheni päeval.

§ 42. Jaoskonna-komisjoni istumised on avalikud. Hääletamiseks määratud päeval kuulutab komisjoni juhataja komisjoni istumise tema liikmete ja selleks ajaks kokkutulnud va-

lijate juuresolekul avatuks. Juhataja vaatab järele, et hääletamiskastid on terved ja tühjad ning ühe avausega, paneb kastid pitseriga kinni ja kutsub valijad valimisedelid andma. Kogu valimisedelite andmise aeg võtavad osa komisjoni istumisest vähemalt kolm komisjoni liiget.

§ 43. Valija võib valimisedeli ära anda muutmata kujul, sellega tähendades, et ta hääletab kandidaatide nimekirja poolt ja on seal loetletud kandidaatide järjekorraga nõus. Ta võib aga ka ühe kandidaadi nimekirjas alla kriipsutada, sellega tähendades, et ta annab oma hääle kandidaatide nimekirjale, selle piirides aga esimeses järjekorras tema poolt märgitud kandidaadile.

On nimekirjas mitu kandidaati märgitud, loetakse märkimine maksvuseta, kuna valimisedel nimekirjale ilma üksikut kandidaati ülestähendamata hääleks arvatakse.

§ 44. Valija annab oma nimelise tunnistuse jaoskonna-komisjoni liikmele, kes tema ilmumise kohta märkuse teeb valijate nimekirjas ja saab komisjonilt ümbriku valimisedeli sissepanemiseks.

Kahtluse korral on komisjonil õigus nõuda enne ümbriku väljaandmist valijalt isikutõendust.

Saades ümbriku läheb valija eraldatud kohta, kus ta valimisedeli ümbriku paneb. Tagasi tulles annab ta ümbriku kinnikleebitult jaoskonna-komisjoni liikme kätte, kes tema nähes laseb ümbriku kasti.

§ 45. Esimesel valimise päeval pannakse õhtul kell 9 hääletamisruumide uksed kinni, pärast seda võetakse vastu valimisedelid ainult neilt valijatelt, kes enne tähendatud aega hääletamisruumi ilmunud. Kui valimisedelite äraandmine lõppenud, kuulutab juhataja valimisedelite vastuvõtmise seks päevaks lõpetatuks, kuna kastide avaudes kui ka ruum, kus kast asub, kuni järgmise päevani kinni pitseeritakse ja ustele vahid asetatakse.

§ 46. Teisel valimise päeval lõpetatakse valimisedelite vastuvõtmine kell 2 päeval eelmises paragrahvis ettenähtud korras. Selle järele loeb komisjon ümbrikud üle, neid avamata jättes. Kui ümbrikkude arv valijate arvuga, kelle ilmumise kohta valijate nimekirjas märkus tehtud, ühte ei lange, tehakse selle kohta protokollil märkus. Peale selle avatakse ümbrikud ja loetakse üle igale kandidaatide nimekirjale antud sedelid.

§ 47. Maksvuseta tunnistatakse valimisedelid: 1) mis ei vasta § 34. nõudmistele, 2) mis valija poolt alla kirjutatud või milles leiduvad otsekohesed tunnismärgid, mille järgi võib otsustada, kes valija olnud, 3) mis selgust ei anna, missuguse nimekirja poolt valija

hääletanud, 4) mida ühest rohkemal arvul ümbrikku pandud, kui nende sisu sama ei ole; on nende sisu aga sama, loetakse ainult üks neist maksvaks.

§ 48. Valimissedelite maksvuse küsimuse otsustab kahtluse korral jaoskonna-komisjon häälteenamusega. Häälte pooleksjagunemisel annab juhataja hääli ülekaalu.

§ 49. Kõige selle kohta, mis jaoskonna-komisjonis sünnib istungi avamisest kuni lõpuni, tehakse protokoll, kuhu tähendatakse eriti kõik juhataja korraldused, komisjoni otsused kui ka teadaanded, mis tehtud komisjoni ruumides viibivate valijate poolt. Edasi tähendatakse protokollis: 1) igale kandidaatide nimekirjale antud sedelite arv, kuhu hulka kuuluvad ka üksikut kandidaati märkivad sedelid, 2) sedelite arv, mida saanud nimekirja piirides märgitud üksikud kandidaadid, 3) sedelite arv, mida saanud iga kandidaatide nimekirja ilma üksikut kandidaati märkimata, 4) maksvusetaks tunnustatud sedelite arv ühes maksvusetaks tunnustamise põhjuste äratähendamisega.

Protokollile kirjutavad alla juhataja, komisjoni liikmed ja kõik koosolijad, kes seda soovivad.

§ 50. Jaoskonna-komisjoni protokoll saadetakse maakomiteele. Protokollile lisatakse juurde eraldi pakkides: 1) komisjoni poolt maksvakstunnustatud sedelid, 2) need komisjoni poolt maksvakstunnustatud sedelid, mille maksvuse kohta mõni komisjoni liige on väelnud, 3) need sedelid, mis komisjon tema üksikute liikmete arvamise vastu maksvusetaks tunnustanud ja 4) komisjoni poolt ühel häälel maksvusetaks tunnustatud sedelid.

§ 51. Maakomitee määrab jaoskonna-komisjoni protokollide ja selle juurde lisatud sedelite läbivaatamise järele lõpulikult kindlaks iga jaoskonna kui ka kogu ringkonna kohta: 1) maksvate sedelite üldise arvu, 2) igale kandidaatide nimekirjale antud sedelite arvu, mille hulka kuuluvad ka üksikut kandidaati märkivad sedelid, 3) sedelite arvu, mille saanud nimekirja piirides märgitud üksikud kandidaadid, 4) sedelite arvu, mille saanud iga kandidaatide nimekirja ilma üksikut kandidaati märkimata.

§ 52. Maakomitee istumised, kus toimetatakse jaoskonna-komisjonide protokollide läbivaatamist ja antud sedelite ülelugemist on avalikud.

VII. Valimiste tagajärgede väljaarvamine.

§ 53. Maakomitee teeb jaoskonna-komisjonide protokollide põhjal igale nimekirjade

ühendusele ja iseseisvatele nimekirjadele (§§ 26 ja 27) antud häälte üldise kokkuvõtte.

§ 54. Maksvakstunnustatud häälte koguarv jagatakse valimisele kuuluva maavolikogu liikmete koguarvule. Leitud terve arv on esialgne jagaja, millest valimise jagaja suurem ei või olla. Igale nimekirjade ühendusele, samuti ka igale iseseisvale kandidaatide nimekirjale antud häälte arv jagatakse esialgselt jagajale. Jagamisel saadud terved arvud näitavad vastavale nimekirjade ühendusele või iseseisvale nimekirjale langevat esialgset kohtade arvu. Lõpulikult vastavale nimekirjale langev kohtade arv ei või olla vähem esialgselt kohtade arvust.

Esialgselt määratud kohtade koguarv arvatakse maha valimisele kuuluvast maavolikogu liikmete koguarvust. Leitud arv näitab, mitu kohta pärast esialgset määramist jagamata on jäänud.

Pärast seda jagatakse igale nimekirjade ühendusele, samuti ka igale iseseisvale kandidaatide nimekirjale antud häältearv järgimööda esialgselt kohtade arvule +1, +2, +3 jne. Jagamisel saadud arvudest eraldatakse nii mitu kõigesuuremat arvu, kuipalju maavolikogu liikmete kohti jagamata jäi pärast esialgset jagamist; need arvud seatakse ritta vähenevas järjekorras. Viimane tähendatud arvudest on valimise jagaja.

Lõpulikult igale nimekirjade ühendusele samuti ka iseseisvale nimekirjale langev maavolikogu liikmete kohtade arv määratakse ära nii nimekirjade ühendusele kui ka iseseisvale kandidaatide nimekirjale antud häälte arvu jagamise kaudu valimise jagajaga.

Valimisel nimekirjade ühendusele või iseseisvale nimekirjale antud valimise jagajale võrdne häältearv annab õiguse ühe maavolikogu liikme koha saamiseks.

Kui niisugusel maavolikogu liikmete kohtade jaotamisel nimekirjade ühenduste või iseseisvate kandidaatide nimekirjade keskel viimane koht langeb mitmele ühendusele või mitmele iseseisvale kandidaatide nimekirjale, siis antakse eesõigus sellele ühendusele või nimekirjale, millele kõige rohkem hääli on antud.

Ühesuguse häältearvu juures otsustatakse küsimus liisuga.

§ 55. Kui eelmises (54) paragrahvis ettenähtud jaotamisel mõnele iseseisvale kandidaatide nimekirjale rohkem maavolikogu liikmete kohti langeb, kui selles nimekirjas kandidaate, jaotatakse ülejäänud maavolikogu liikmete kohad eelmise paragrahvi korras kõigi teiste nimekirjade ühenduste ja iseseisvate kandidaatide nimekirjade vahel.

Samas korras talitatakse ka siis, kui hiljem iseseisvas kandidaatide nimekirjas ei leidu kandidaate vabanenud maavolikogu liikmete kohtade täitmiseks.

§ 56. Nimekirjade ühendusele antud häälte koguarv jagatakse ühendusele langeva kohtade koguarvuga. Saadud arv on esialgne jagaja. Igale ühenduse nimekirjale antud häälte arv jagatakse esialgse ühenduse jagajaga. Jagamisel saadud terved arvud näitavad vastavale nimekirjale langevat esialgset kohtade arvu.

Esialgselt määratud kohtade koguarv arvatakse maha nimekirjade ühendusele langevast kohtade koguarvust. Leitud arv näitab, mitu kohta jagamata on jäänud pärast esialgset määramist. Lõpulikult määratakse igale ühenduse nimekirjale langev kohtade arv samas korras, nagu see ette nähtud käesoleva seaduse § 54. kolmandas ja järgmistes lõigetes, selle vahega, et seal tähendatud „nimekirjade ühendusele“ ja „iseseisvale nimekirjale“ asemele tuleb lugeda „ühenduse nimekirjale“ ning et arv, mille põhjal viimane koht määratakse, ühenduse jagajaks nimetatakse.

§ 57. Kandidaatide arvu puudumisel mõnes nimekirjade ühendusse kuuluvas kandidaatide nimekirjas jaotatakse ülejäänud maavolikogu liikmete kohad § 56. korras teiste samasse ühendusse kuuluvate kandidaatide nimekirjade vahel.

Juhtumisel, kui vabanenud maavolikogu liikmete kohtade täitmiseks üheski nimekirjade ühendusse kuuluvas kandidaatide nimekirjas enam kandidaate üle ei jäänud, jaotatakse vabanenud maavolikogu liikmete kohad kõigi teiste §§ 20.—28. korras arvessevõetud nimekirjade ühenduste ja iseseisvate nimekirjade vahel § 54. ja järgmiste korras.

§ 58. Kandidaatide nimekirja piirides tunnustatakse maavolikogu liikmeks valituks kõigepealt need kandidaadid, kes on saanud vähemalt nii palju nimelisi hääli, kui suur on ühenduse jagaja (§ 56), iseseisva nimekirja juures — kui suur on valimise jagaja (§ 54).

§ 59. Kandidaatide nimekirjale langevad kohad, mis eelmises (58) paragrahvis jagamata jäävad, jaotatakse järgmiselt: nimekirjale ilma üksikut kandidaati märkimata antud häältearvust arvatakse nimekirjas seismise järjekorras esimesele, teisele, kolmandale jne. kandidaadile temale antud nimeliste häälte juurde, kui tal neid ei ole, siis tema nimele niipalju hääli, et ühenduse jagaja, iseseisva nimekirja juures — et valimise jagaja, täis saab. Ei tee üksikut kandidaati tähendamata antud häältearvu ülejääk ka nimekirjas järgneva kandidaadi nimeliste häältega koos ühenduse või vastavalt valimise jagajat välja, arvatakse ülejääk nimelisteks häälteks nimekirjas seismise

järjekorras esimesele kandidaadile, keda veel ei ole valituks loetud, ja arvatakse valituks see kandidaat, kellel sellega on kõige rohkem nimelisi hääli, kusjuures ühesuuruse häältearvu juures annab nimekirja järjekord eesõiguse.

§ 60. Ei ole nimelisi hääli üldse antud, loetakse kandidaadid valituks nimekirja järjekorras.

Ei ole üksikut kandidaati tähendamata hääli üldse antud, loetakse kandidaadid valituks nende nimeliste häälte arvu suuruse järjekorras.

§ 61. Juhtumistel, kui maavolikogu liige kaotab oma valimisõiguse, lahkub surma läbi või volitusi maha pannes, astub tema asemele kandidaat sellest nimekirjast, mille järele lahkuja maavolikogu liige oli valitud. Lahkunu asendamisel talitab maavalitsus valimisseaduse §§ 54.—60. korras.

§ 62. Maakomitee teeb kõige selle kohta, mis istumisel sünnib, protokoll, mille komitee liikmed oma allkirjadega kinnitavad.

VIII. Valimiste vabaduse ja korra kindlustamine.

§ 63. Karistused, mis ette nähtud Riigikogu valimise, rahvahääletamise ja rahvaalgatamise seaduse §§ 104—113, on täiel määral maksvad ka maavolikogude valimiste puhul kordasaadetud, eelpooltähendatud seaduse paragrahvides loetletud süütegude kohta.

IX. Valimiste tegevuse järevalve ja protesteerimise kord.

§ 64. Pärast valimiste toimetamise lõppu lõpetavad valimisasutused oma tegevuse ja kogu valimismaterjal saadetakse kahe päeva jooksul järevalve asutusele, kes võib esineda protestiga seitsme päeva jooksul vastavas kohtus administratiivkohtu korras.

§ 65. Kaebusi valimistel ettetulnud seaduserikkumiste kohta võivad tõsta ainult kodanikud, kellel valimistest osavõtmise õigus, kuid hiljemalt 3 päeva jooksul pärast valimiste lõppu. Kaebused esitatakse administratiivkohtu korras.

§ 66. Protestid ja kaebused, mis §§ 64.—65. nimetatud, vaatab kohus läbi seitsme päeva jooksul, kaebuse kättesaamise päevast arvates. Kohtuotsuse peale võib seitsme päeva jooksul pärast kohtuotsuse väljakuulutamist Riigikohtusse edasi kaevata, kes edasikaebuse 7 päeva jooksul läbi vaatab, kaebuse kättesaamise päevast arvates. Kui kohus valimised kogu nende ulatuses tühistab, kuulutab siseminister välja uued valimised, mis hiljemalt pooleteise kuu jooksul pärast vastava kohtu seaduslikku jõusse astunud otsuse kättesaamist tulevad läbi viia.

Kui kohus üksikute maavolikogu liikmete valimise tühistab, kustutab maavalitsus need kodanikud maavolikogude liikmete nimekirjast ja kutsub nende asemele kandidaadid käesoleva seaduse §§ 54.—60. korras.

§ 67. Maavolikogu liikmete nimekiri avaldatakse „Riigi Teatajas“, samuti võib teda üldiseks teadmiseks avaldada ka muul viisil, nagu seda maavolikogu määranud.

§ 68. Kui Riigikohus kogu maavolikogu liikmete valimised ära muudab, määratakse käesoleva seaduse põhjal uued valimised.

Käesoleva (68) paragrahvi korras valitud maavolikogu täidab oma kohuseid kuni järgmiste üldiste maavolikogude valimisteni.

§ 69. Maavolikogu otsused, mis enne tehtud, kui maavalitsus kogu volikogu valimiste tühistamisest teate saab, jäävad jõusse. Ametnikudel, keda tühistatud maavolikogu valinud, jäävad volitused alale, kuni uue volikogu poolt valitud ametnikkude ametikohuste täitmisele asumiseni.

X. Maavolikogude volituste kestus ja liikmete arv.

§ 70. Maavolikogude volitused kestavad kolm aastat.

§ 71. Maavolikogu liikmete arv määratakse kindlaks eelmise maavolikogu poolt iga viie tuhande elaniku kohta üks liige, kuid mitte vähem kui 15 ja mitte rohkem kui 25 liiget.

XI. Lõppmäärused.

§ 72. Arusaamatused, mis käesoleva seaduse käsitamisel tekivad, lahendab siseminister.

§ 73. Juhtumisel, kui maa- ja vallavolikogude valimised ühe päeva peale määratakse, on siseministril õigus valimiste läbiviimise korra kohta täiendavaid määrusi välja anda.

§ 74. Kõigis maksvates seadustes lugeda sõnade „maakond“, „maakonnakoht“, „maakonnaavalitsus“ asemel vastavalt „maa“, „maavolikogu“, „maavalitsus“.

§ 75. Käesoleva seaduse jõusseastumisega kaotavad maksvuse: 1) 6. septembri 1920. a. seadus maakonnakohtade valimise kohta („R. T.“ nr. 147/148 — 1920. a.), 2) 26. oktoobri 1920. a. seadus maakonnakohtade valimise seaduse muutmise ja täiendamise kohta („R. T.“ nr. 187/188 — 1920. a.), 3) 11. detsembril 1920. a. maakonnakohtade valimise seaduse muutmise seadus („R. T.“ nr. 219/220—1920. a.), 4) 24. märtsi 1926. a. maakonnakohtade valimise seaduse täiendamise seadus („R. T.“ nr. 30 — 1926. a.).

§ 76. Käesolev seadus hakkab maksma avaldamisega „Riigi Teatajas“.

Juhataja M. Martna: Asun lõpuhääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu lõpuhääletamisel vastu võetud.

13. Karistuse Üldkomisjoni aruandja määrused kaitsevääteenistuse seaduse rikkumise asjus — III lugemisel. rkl. Holberg'i puudumise tõttu täidab aruandja kohuseid üldkomisjoni esimees rkl. Rei.

Üldkomisjoni aruandja A. Rei kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega seaduseelnõu pealkiri ja §§ 1—16.

Karistuse määrused kaitsevääteenistuse seaduse rikkumise asjus.

I osa.

§ 1. 20—55 aastast kodaniku, kes mõnesugustel põhjustel veel võetud pole kaitsevääteenistus-kohuslike kodanikkude arvele, kuid arvestamisele kuulus, ja kes süüdlane on selles, et ta ilmudes valla, alevi ehk linna piirkonda ennast 7 päeva jooksul kohalikus arvestamise asutuses ei teatanud kaitsevääteenistus-kohuslike kodanikkude arvele võtmiseks, karistatakse

rahatraviga mitte üle kolmetuhande marga.

§ 2. Kes oli kohustatud ennast kaitsevääteenistuse-kutsealuste nimekirja kandmiseks teatama ja süüdlane on selles, et ta seda kohustust ei täitnud kuni selle aasta 1. veebruarini, mille aasta 1. jaanuariks tema 20 aastaseks oli saanud, karistatakse rahatraviga mitte üle kümnetuhande marga.

§ 3. Kes kaitsevääteenistuse komisjoni ilmuma pidi vanaduse kindlaksmääramiseks välimuse järele ja süüdlane on selles, et ta ilma mõjuva põhjuseta selleks määratud ajaks ei ilmunud, karistatakse rahatraviga mitte üle kümnetuhande marga.

§ 4. Kaitsevääteenistuse-kutsealuste nimekirja kantud kodanik, kes oli kohustatud kaitsevääteenistuse komisjoni poolt väljakuulutatud kohta ja ajal ilmuma tegelikku kaitsevääteenistusse vastuvõtmiseks või arstlikule järeldatsumisele või läbivaatamisele ja süüdlane on selles, et tema ilma mõjuva põhjuseta ei ilmunud, kuid peale ilmumist või tabamist kaitsevääteenistusse vastu võetud ei saanud, karistatakse

kui ta ilmus kuni 16. aprillini või 16. oktoobrini, vastavalt sellele kas ta kuulus aasta esimese või teise kutse meeste sekka, — arestiga mitte üle kolme nädala;

kui ta ilmus või tabati enne 30 aastaseks saamist—vangimajaga mitte üle ühe aasta;

kui ta ilmus või tabati pärast 30 aastaseks saamist—kinnipidamisega parandusmajas mitte üle kolme aasta.

§ 5. Süüdlast selles, et ta

1) kaitseväeteenistuse kohustuse täitmisest kõrvale hoidmise sihiga ise või teise isiku läbi tekitas enese juures kehavigastuse või tervisrikke,

2) pettust tarvitas kaitseväeteenistuse kohustuse täitmisest vabanemiseks või temale seadusega mitte antud kergenduste saamiseks, karistatakse peale kaitseväeteenistusse määramist kinnipidamisega sõjaväe üksikvangistuses mitte üle nelja kuu.

§ 6. Süüdlast selles, et ta tekitas teisele isikule, tema soovil või nõusolekul kehavigastuse või tervisrikke sihiga takistada tema kaitseväeteenistusse võtmist või et ta pettust tarvitas selle isiku vabastamiseks riigikaitse kohuste täitmisest, karistatakse:

kinnipidamisega parandusmajas mitte üle kolme aasta.

§ 7. Süüdlast selles, et ta teist isikut kihutas riigikaitse kohuse täitmisest kõrvale hoiduma, karistatakse

vangimajaga mitte üle ühe aasta.

§ 8. Süüdlast selles, et ta tegelikus kaitseväeteenistuses seisvat isikut kihutas väejooksule või muule teenistuskohuste täitmata jätmisele, karistatakse

vangimajaga mitte üle ühe aasta.

§ 9. Süüdlast selles, et ta teadvalt varjas väejooksikut või isikut, kes kuulub käsutus-, reserv- või maakaitseväkke ja kaitseväeteenistusest kõrvale hoidub, karistatakse

vangimajaga mitte üle ühe aasta.

§ 10. Käsutus, reserv- ja maakaitseväelast, kes süüdlane on selles, et vastavale asutusele, käsutus-, reserv- ja maakaitseväe arvestamiseks ettenähtud teateid hoopis või õigel ajal ei andnud, karistatakse

rahatrahviga mitte üle kümnetuhande marga.

§ 11. Reservi- või maakaitseväe ohvitseri, kes süüdlane on selles, et ta oma alalisest elukohast ajutiselt lahkudes vastavaid abinõusid tarvitusele ei võtnud sellest, et valitsuse korraldused kaitseväeteenistusse kutsumise asjus ajutisel viibimise kohal õigel ajal tema kätte jõuaksid, karistatakse

rahatrahviga mitte üle kümnetuhande marga.

§ 12. Kontrollkukkukogumise kutse alla kuuluvat kaitseväeteenistus-kohuslikku kodanikku, kes kutse piirkonnas asub ja süüdlane on selles, et ta ilma mõjuva põhjuseta määratud ajaks kontrollkukkukogumisele ei ilmunud, karistatakse

arestiga mitte üle seitsme päeva.

II osa.

§ 13. Käesoleva seaduse § 4. viimases lõikes ja § 6. ettenähtud süüteod alluvad rahukogule esimeses astmes, teised — rahukohtunikkudele.

§ 14. Käesolevas seaduses ettenähtud süütegude arutamisel tuleb käia Uue kriminaalseadustiku üldosa määruste järele.

§ 15. Vana nuhtlusseaduse (Uloshenie o nakasaniyah) §§ 506—531 kaotavad maksvuse.

§ 16. Käesolev seadus hakkab maksma 1. jaanuarist 1927. a.

Juhataja M. Martna: Asun lõpuhääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu lõpuhääletamisel vastu võetud.

14. Riigi trükikojade põhimääruste muutmise ja L. Johanson: seadus — I lugemisel.

Rahaasjanduse komisjoni aruandurite muutmise seadus oli esitatud Vabariigi Valitsuse poolt, ja sisaldab vähemaid muudatusi ühenduses maksmapandud kuldbilansside seadusega. Rahaasjanduse komisjon vaatas selle eelnõu läbi ja muutis omalt poolt § 4. selles mõttes, et riigi trükikoda käiks edaspidi maksustamise suhtes samade seaduste alla, mis on maksvad eraettevõtete kohta. Teisi muudatusi komisjoni poolt ette ei võetud.

Rahaasjanduse komisjoni nimel teenettepaneku, seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

K. Tonkman (põl): Austatud Riigikogu liikmed! Tahaksin lühidalt ülevaate teha riigi ettevõtete kohta. Sellest ajast on mitu aastat möödas, kui esimesed riiklikud ettevõtted asutati põhikirjade alusel, ja siis peaks ka nüüd võimalus olema neid järeldusi vaadata ja ülevaadet saada, kuidas riigi ettevõtted on töötanud. Kas on nad oma ülesandeid täitnud, mis neile peale pandi, või pole nad seda teinud. Näis omal ajal arvamine olevat, et riik peab kõik olema, ta peab kaupmees olema, ta peab tööstur olema, ta peab põllumees olema jne. Ja sellest seisukohast välja minnes asutati mitmed ettevõtted riigi rahaga, ja hakati hoogsalt tööle. (Vahelhüüe J. Piis-

kar'i, stp poolt) Riik ei ole selleks, et ta ise kõik on, vaid kodanikud peavad tegijad olema. Kannatage natuke, härra Piiskar, mis Teie nii marru lähete. Kui Teie teisiti arvate, siis tulge ja kõnelege pärast mind ja seletage oma mõtet. Mina kõnelen nii, nagu mina aru saan.

Riik tahtis kõigepealt olla suurkaupmees. Selleks asutati tootlusministeerium, kust kõik riigi kodanikud pidi toidetama. Selle tagajärg oli, et kui ta mitu aastat töötanud, siis likvideeriti ta lõpuks suure puudujäägiga. Kasu asemel oli kahju saadud, inimesi oli ärritatud, tülitatud, ja selle tootlusministeeriumi all kannatas ka õige raskelt põllumees, sest põllumehelt rekvireeriti vilja ja selle jaotas tootlusministeerium suure vahekasuga ära. Kui põllumees ei suutnud tema peale pandud viljamaksu kohustusi täita, siis võis seda ka rahaga õiendada, aga mitte selle hinnaga, mis põllumees ise oleks tootlusministeeriumilt vilja eest saanud, vaid palju kõrgema hinnaga. Seda nimetati vahehaks, nagu hobuse vahetamise juures, kui üks hobune parem on, siis maksetakse ta eest raha juurde. Niisama oli lugu tootlusministeeriumi viljakauplemisega. Kui põllumehel polnud vilja anda, siis pidi juurde maksma.

Edasi asutati kütteainete keskkomitee, kus kõik kütetained kodanikkude vahel ära jagada taheti. See asutati jälle riigi rahaga, ja riigi mets oli see, mis maha võeti, ja põllumehed pandi tasuta seda metsamaterjali vedama. See asutus ehitas veel raudteid sinna, kuhu heaks arvas. Neid kistakse veel praegu ülesse, ja muist jäävad sinna paika. Selles asutuses oli riigi raha käes, tehti tööd, aga sellel tööl polnud süsteemi, ja lõpuks saadi aru, et nii see edasi ei lähe, hakati likvideerima, ja jälle suure kahjuga. Riigi rahaga oli töötatud, aga kasusid polnud.

Siis asutati linamonopol. Arvati, et põllumehed saavad linast palju kasu, see kasu ei tohi üksikute inimeste tasku minna, riik peab sellest kasu saama. Riigikodanikud ei olnud sel ajal muud, kui käsualused, keda riik käskis. Seda pandi iseäranis täiel määral põllumeeste kohta maksma. Nii siis linamonopoliga võeti põllumeestelt võimalus ära, et nad oleksid võinud oma töösaaduste eest täit hinda saada. Täie hinna linade eest pidi riik saama, ja põllumees sai ainult nii palju, kui palju riik heaks arvas maksta. See madal hind, mis põllumeestele linade eest maksti, ei võimaldanud põllumajandust arendada, ja põllumajandus sai sellega esimese hoobi, peale sõjaaja, mis põllumajandust isegi kurnanud oli. Ja sel ajal, kui linade eest head hinda maksti, ei saanud seda põl-

lumees ise, vaid selle sai riik. Sellega jäi põllumajapidamine osalt kiratsema.

Edasi asutati kaubamaja „Erkat“, kellele suuri summasid riigi rahast tarvitada anti. Miljonid olid kasutada aga lõppude-lõpuks tuli välja, et kaubamaja kahjuga töötab ja 25 miljonit marka jällegi korstnasse tuleb kirjutada. (Vahelhüüe pahemalt poolt: Harju pank!) Harju pank ja „Atlanta“ on tühi- sed, võrreldes nende summadega, mis riigi ettevõtted ära tarvitanud. Nii nägime, et suur kaubamaja, mis riikliku kapitaliga kauplema hakkas, ei toonud kasu mitte pennigi, vaid ainult kahju.

Kuid sellest ei olnud veel küllalt. Arvati, et peame veel rohkem riiklikult ette võtma. Raudteed olid riigi käes, ja sellepärast leiti tarvilikuks riigi kätte võtta ka veeteed. Nii asutati riiklik laevasõiduamet, anti sellele jälle suuri riiklikke kapitale kasutada, aga selle asemele, et kasu saada, saadi jällegi kahju. Rahaasjanduse komisjon pidi alles eile õhtul fakti ees seisma, kus tuleb laevasõiduametile anda 1.116.000 selle eest, et laevapoisid laevalt Ameerikas ära putkasid, ja Ameerika selle eest, et nad ilma loata laevalt ära olid läinud, nõuab tasu, ja meie peame maksma selle eest, et riiklik laevaäri ei oska oma asju ajada. Peale selle nõutakse lisaelarve korras kahjude katteks riigilt raha. Kelle süü läbi puudujäägid tekki- sid, ei ole praegu selge. See veoraha, mida laevasõiduamet saab, ei tasu kulusid. Tähendab laevasõiduamet toob kahju.

Edasi, sellest oli veel vähe, asutatakse veel suuri metalltööstusi, muude hulgas sadamatehased. II Riigikogu arutas mitu korda sadamatehaste küsimust. Seda tehti ka eelarve-komisjonis. Kuid ikkagi ei saadud sellest aru, et see asutus ainult kahju toob, ja sadamatehased on endises kujus praegu alles. Sadamatehastele on jälle riiklikku kapitali antud, ja selle juures peab ütleva, et riiklik laevatehas on sõna tõsisel mõttes „kuningriik“ „vabariigis“. On suured summad tarvitada olnud, kuid kasu ei ole sadamatehased andnud. Nad on küll võistlejaks olnud teistele metallitööstustele ja tööhinnad odavaks ajanud, ja seda kõik nende suurte varandustega, mis riigilt sadamatehaste kätte kasutada jäid. Ja kui nüüd küsida, kui palju need varandused riigile sissetulekut annavad, siis peab ütleva, et ei ole pennigi saadud. Kõik on, nii öelda, läbi elatud ja kasu asemel on isegi mõnikord kahju saadud. (B. Eilmanni, stp vahelhüüe.) Härra Eilman, Teie peaksite sellele täiesti kaasa tundma, sest see mõjub ka meie metallitööstuse peale ja süvendab töökriisi. Teid ei tohiks see küsimus sugugi ärritada, kui teie aga sadamatehaste küsimuse juures end ärri-

tate, siis peavad selleks hoopis teised põhjused olema. Metallitööstus põeb praegu üldiselt kriisi, kuid seda kriisi süvendavad veel sadamatchased. Mitmed komisjonid, kes koha peal sadamatchastega tutvunemas on käinud, on leidnud, et sadamatchased niisuguse olukorra juures ja nende töökodadega ja sisseseadetega, mis praegu on, ei või kuidagi viisi tasuvad olla, mispärast need veel siiski ära elada võivad, on tingitud sellest, et neil on suur tagavara materjale odava hinnaga kasutada. (V a h e l h ü e pahemalt poolt: K a s e i t u l e h ä r r a H o l b e r g ' i r e t s e p t i t a r v i t a d a j a p ö l e m a p a n n a ?) Seda võite teie tarvitada, kui tahate. (J. Vain, stp: A b j a m e h e d t a r v i t a s i d s e d a.) Nii selgub, et sadamatchased suurtööstusettevõttena ennast ära ei tasu. Kui sadamatchased oleksid jäänud kitsama eriala juurde, nimelt laevade parandamine ja remonteerimine, siis oleksid nad kasulikult töötada võinud. Praegusel korral nad seda ei ole ega ka olla ei saa.

Edasi, põlevkivitööstus. Sel tööstusel on 300 miljonit põhikapitali. Tahetakse tõendada, et põlevkivitööstuses kõik korras on. Kui palju seal tõsiselt korras on, see on iseküsimus. Üldiselt võib öelda, et põlevkivitööstus on kütte alal suure töö ära teinud, maapõue varandusi on välja toodud ja neid kütteks ära kasutatud, kuid need kasud ei ole siiski niisuurud, kui praegu oletatakse ja kuidas neid paberile pannakse.

Turbatööstusele on määratud 300 miljonit põhikapitali, ja rahaasjanduse komisjon võttis täna alles põhikirja muudetud kujul vastu. Kui aga sisuliselt turbatööstust vaadata, siis ei anna see kapital mingisugust tulu, mis turbatööstusesse maetud, ja terve see ettevõtte töötab suure kahjuga. Kuid turbatööstuse põhimõte on see, et tema töötab rabad ümber ja muudab need varandusteks. Sellejuures peab ühte tähendama, et see varandusteks muutmise kord jätab väga palju soovida ja samu tagajärgi võiks väiksemate kuludega kätte saada. Kahjuks ei ole seda seni tehtud ja see läheb ikka oma soodu edasi. Kui nüüd selle tööstuse põhimääruse muutmine Riigikogus arutamisele tuleb, arvan, et siis selle kohta pikemalt sõna võetakse, vast selgub siis seal nii mõndagi.

Edasi on riigi käes ka suured maa-alad kasutada — riigimõisad. Nende põhikapitali suurust ei tea, aga seal on üks määratu suur varandus, mis praegu riiklikult kasutatakse. Kui vaadata, kas need ka riigile mingit kasu sisse toovad, siis selgub, et mitte pennigi. (M. J u h k a m, tõer: M e t s a d j a g a d a.) Kui meie selle juurde tuleme, siis, härra Juhkam, räägin sellest pikemalt. Ka selle kohta võiks teile väga

palju ette tuua. Kuid üks on kindel, et riigi mõisad riigile midagi sisse ei too. Seda näitavad aruanded. (J. Piiskar, stp: K u i d a s J ä n e d a s i s s e t u l e k u g a o n ?) See on keskseltsi mõisa ja see ei puutu praegu asjasse. Ühte võin öelda, härra Piiskar, et Teil ei pruugi Jäneda eest muretseda, Jäneda tuleb omaga välja. Aga mis omaga välja ei tule, — on riigi mõisad. Kui teie võrdlete riigi mõisa Jäneda mõisaga, siis Jäneda mõisa andis näiteks läinud aastal põllutöökoolile 570 tuhat marka üleväljamiseks, peale selle veel rent ja muud kulud. Aga näidake, kus peab iga riigi mõisa põllutöökooli üleval.

Kui kokku võtta riiklikkude ettevõtete põhikapitalid, mis riigikassa poolt välja antud, siis teeks see kokku üle miljardi marga välja. See on võrdlemisi suur summa, mis on maksudena riigikassasse tulnud. (Aruandja L. Johanson: T ü h i j u t t ! T u r b a t ö ö s t u s e m a a j a s i s s e s e a d e d !) Maa ei ole arvestatud, härra Johanson; sisseseaded, mis seal, on riigi varandus. (Aruandja L. Johanson: T e i e o l e k s i t e n e e d r a u a h i n n a e e s t m a h a m ü ü n u d .) Raua hinna eest ei ole midagi maha müüdud. (Aruandja L. Johanson: A g a m i k s n e i d e i m ü ü d a ? — E i o l e t u r g u .) Härra Johanson, Teie olete mitu korda sadamatchastes käinud, teate väga hästi, missugune kord seal on, aga siis, kui müümise küsimus päevakorrale tuli, siis olite Teie see, kes II Riigikogu ajal selle vastu kõneles. (Aruandja L. Johanson: T e i e k ä e s l ä h e b v a l g e m u s t a k s j a m u s t v a l g e k s .) Kui Teie pliitsiga paberile kriipsusid tõmbate, siis läheb ta muidugi mustaks, ja ühte võin öelda, et kui praegu küsimus arutusele tuleks sadamatchaseid likvideerida, siis oleks kohe härra Johanson selle vastu, sest Teie põhimõte on, et kõik peab riigi käes olema. Sellest annab ka käesolev põhimäärus väga selge ja kujuka pildi, kuidas Teie riiklikku ettevõtet võrreldes eratööstusega omale ette kujutate. Üks on selge, et need kapitalid, mis riigi ettevõtetesse on paigutatud, ennast ära ei tasu ja toovad kahju. (V a h e l h ü e J. P i i s k a r ' i , s t p p o o l t .) Härra Piiskar, Teie olete päevatöölise ja saate päevatöölise palga. Teie ei tea kapitalist midagi ja sellepärast ei maksaks Teil vahele rääkida.

Tohiks loota, et see raha, mis riigi ettevõtetesse on mahutatud, riigikassale sissetulekuid peaks andma. Kui võrdleme riigi ettevõtteid eraettevõtetega, ja kui eraettevõtetel oleks üks miljard põhikapitali, siis tuleks põhikapitali pealt üle 150 miljoni marga protsente maksta, ja kui riiklikud ettevõtted põhikapitali protsendi maksu maksaksid riigikassale, siis tooks

see 150 miljonit marka sisse, ja see oleks riigikassal juba sissetulek. Kuid praegu pole midagi muud, kui aga tullakse ja tahetakse saada, nagu ma seda laevasõidumeti juures näitasin. Kuid selle juures on ikkagi üks kätte saadud. Inimesed on nendesse ettevõtetesse ametisse pandud, keda nüüd suure hooga kaitsta püütakse. Peab kahjuks ütleva, et riigi ettevõtete juhid ka sagedasti väga suured erakonnamehed on, ja kui nüüd juhtub kuidagi viisi, et puudutatakse ühte või teist riigi ettevõtet, siis kaitstakse seda kõige jõuga, ja püütakse ettetoodud asja naeruväärseks teha, nagu täna. Härrad sotsialistid naeravad selle küsimuse juures, kui meil üks miljard on pandud riigi ettevõtete sisse, — ja kus nüüd küsimuse üles võtsin, kuipalju see üks miljard marka on riigikassale kasu toonud, siis naerdakse selle üle. Aga ma küsiks, mis ütlevad need maksumaksjad, kes makse peavad maksma, kust raha saadud, kas nad ka naeravad. Ei, nad nutavad. See on väga armas teist näha, kuidas teie rahva varandusega ümber käitate. Teie naerate selle üle, kui riigi ettevõtete eesotsasistujad omale igasuguseid preemiaid ja autasusid seavad. (V a h e l h ü ü e.) Sellest räägime siis, kui on arutamisel riigi eelarve, praegu aga räägime riigi trükikoja põhimäärustest. (J. Vain, stp: Teie olete ilma palgata ka jäänud.) Teie minule Jänedate teenistuse eest palka ei maksa, mina teenin ise oma palga välja. Kui niisugused härrad on peremehed, kui Teie, härra Vain, siis ma ei läheks üldse Jänedale teenima. (J. Vain, stp: Teie sugust ma sinna küll ei paneks. paneks sarnase, kes juures istub. J. Hünerson, põl: Kui jumal juures istub, ei tule ka midagi välja.)

Küsitakse, miks toovad riiklikud ettevõtted kahju, aga mitte kasu. Minu arusaamise järgi tuleb see sellepärast, et nad ei ole õigele majanduse alusele seatud, vaid neid seatakse ülevalt alla, tahetakse teoreetiliselt majapidamisi juhtida, aga mitte tegelikule alusele seada. Kui riigiettevõtteid tahetakse tegelikule alusele seada, siis peab kõigepealt maksma panema need tingimised, mis eraettevõtete kohta maksivad. Riigi trükikoja põhimääruses on ette nähtud ka üks paragrahv, et riigi tööstuse ettevõtja või juhtija peab peremeheliku hoolega seda asutust juhtima. See peremeheliku hool on väga isesugune, see on nii nagu iga harilik peremehe juures: ta kujutab ette, et see varandus on tema varandus ja jagab ära selle varanduse, jagab puhaskasu ja pistab tasku. Kui puhaskasu külge püütakse puutada, siis ollakse liimist lahti, öeldakse, et see on võimatu. Aga töötagu need härrad niisuguse peremehe hoolega, et põhikapital protsenti kannab ja varandus

kasvaks, seda märgata ei ole. Nende esimene asi on enda eest hoolitsemine. Mis peremehe hool see on. Hoolitsegu, et varandus ka midagi sisse toob.

Juhataja M. Martna: Riigikogu on kaks tundi töötanud. Kuulutan veerandtunnilise vaheaja. Rkl. Tonkman kõneleb pärast vaheaega edasi.

Vaheaeg algab kell 19.10 min.

Pärast vaheaega jätkub koosolek kell 19.30 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **M. Martna**.

Sekretäri kohal abisekretär **O. Liigand**.

Juhataja M. Martna: Koosolek kestab.

K. Tonkman (põl): Austatud Riigikogu liikmed! Kui kuskil riigikodanikkudega kokku puutud, siis on esimene asi, millest kõneldakse, iseäranis äri- ja tööstusringkondades, — maksud on suured, ei saa edasi töötada. Kui ettevõtte hakkab elule tõusma, pannakse kõigepealt kõrged riigimaksud peale. On väga palju neid juhtumisi ja kordi, kus ettevõtted liig suure maksukoorma tõttu raskesse seisukorda on sattunud. Iseäranis viimasel ajal on juhtumisi ette tulnud, et hakatakse meil nii öelda „koduseid aktsiaseltse“ looma, milleks põhjust andnud asjaolu, et äri- ja tööstusraamatuid, mis ärimees oma ettevõttes peab, ei võta maksuinspektorid arvesse. Kuid aktsiaseltside raamatuid on maksuinspektorid kohustatud arvesse võtma, sest need raamatud ja aruanded on aktsiaseltsi peakoosolek kinnitanud. Nii asutavad kodanikud oma perekondadega aktsiaseltse. (J. Piiskar, stp: Aktsiaseltsid on kasulikud asjad.) Kas see siis on loomulik tee, ma leiab, et niisugune tee on täitsa ebaloomulik ja annab halva mulje maksupoliitikast. (J. Piiskar, stp: Nii nad teevad seal!) Ei saa kuidagi viisi õiget tulukust näidata, sest siis pannakse nii suured maksud peale, missuguseid ei suuda maksta. Kas on see loomulik, — kui kaugele meie niiviisi jõuame? Meie läheme täielikult uperkuuti. Raha antakse niisugustele ettevõtetele, mis riigikassale pennigi tagasi ei too. Kui riiklikud ettevõtted üldistel alustel käiksid maksu alla, siis näeksime meie, kuidas ettevõtted endid renteerivad, kuid riiklikud ettevõtted maksu alla ei käi ja sellepärast on neil võimalik palju odavamini töötada, kusjuures riigi ettevõtted riigile miskisuguseid sissetulekuid ei anna. Nüüd on esimene liblikas õhku lennanud, et rahaasjanduse komisjon käesolevasse põhimäärusesse muudatuse võt-

tis, et riigi trükikoda maksustamise alla käib üldistel alustel. Täna aga selgus rahaasjanduse komisjonis, et riigi turbatööstus ei käi üldiste maksuseaduste alla. Sellega tehakse temale erand.

Kui nüüd veel edasi vaadata neid kapitali kasutamise viise ja tarvitamise viise riigi ettevõtetes, siis on iseäralik, et neid põhimõtteid, mis eraelus maksvad, riigi ettevõtete kohta maksvaks ei taheta tunnistada. Kui ettevõtte töötaks riigi tarvis, siis oleks arusaadav. Aga need ei ole puht riiklikud ettevõtted, vaid ka era, nagu seda tuleb ette sadamatehastes, riigi trükikojas, turbatööstuses jne. Turbatööstus ei tööta puhtriiklikkudele asutustele, vaid ka igaühele, kes turvast soovib osta, samuti sadamatehastes võetakse vastu eratellimisi, ning ka riigi trükikoja põhimääruses on ette nähtud § 1. märkus 2., kus öeldakse, et riigi trükikojal on õigus eratellimisi vastu võtta, kui riigi ettevõtete töö selle all ei kannata. Aga see on riigi trükikoja oma asi, ja keegi ei saa kontroleerida, kuipalju riigi huvid sealjuures kannatavad ja kuipalju mitte. Kui nüüd maksude alale minna, siis näeme, et siin ühedel, nimelt riigiasutustel suur eesõigustus on maksustamise suhtes, kuna eratööstus seda ei saa. Kui riigi trükikoja põhimäärus rahaasjanduse komisjonis arutusel oli, siis vaieldi palju, ja kahjaks jättis aruandja kõik need põhjendatud läbirääkimised ja ka kõik ettepanekud, mis komisjonis tehti, Riigikogule tutvustamata ja läks kõigist mõne sõnaga mööda. Ta ütles: tehti seda, oli seda, kuid mis põhjusel seda kõiki tehti, jäi kõrvaliseks asjaks. Minu arusaamise järgi niimoodi ei saa talitada, vaid aruandja oleks pidanud siin ära näitama, kuidas seadusekäik rahaasjanduse komisjonis oli. Aga aruandja jättis selle meelega tegemata, sest komisjonis ei saanud palju küsimusi pooldada. Poliitilise meelsuse poolest on aruandja seisukoht täiesti arusaadav, sest sotsiaaldemokraadid on alati seda põhimõtet pooldanud, et kõik tööstus peaks riigistatud olema. Nii ei ole minu arusaamise järgi aruandja küllalt erapooletut seisukohta Riigikogus seletanud. Nimelt tekkisid suured vaidlused § 24. juures. § 24. räägib, et kindlaks tehtud puhaskasu saab järgmiselt ära jaotatud, nimelt 10% vähemalt läheks tagavarakapitaliks, 10% ettevõtete laiendamise kapitaliks, kuni 8% riigi trükikoja juhatuse ja nõukogu liikmetele ning juhtivatele eriteadlastele eritasuks ja muudeks otstarbeteks, kuni 12% ametnikkude ja tööliste lisatasuks ja olukorra parandamiseks ja ülejäänud osa riigikassa sissetulekuks. Puhaskasu jaotamise juures tõsis vaidlus, nimelt sellepärast, et tehti ettepanek, et ka see põhikapital 100 miljonit marka, riigi trükikojale määrataks protsentideta laenuks, et kui riigi

trükikoda kasu saab, peaks ta selle 100 miljoni marga pealt ka dividendi andma riigikassale, nii nagu see harilikult eraettevõtetes on. Selle vastu vaieldi ja nimelt sellepärast, et kui trükikoda peaks riigikassasse dividende maksma, siis ei olla võimalik ametnikkudele ja teenijatele, kes seal töötavad, lisatasu anda. Just lisatasu olla siin määratu tähtis, sellela ei saada kuidagi läbi, ja kui trükikoja juhatuse, tähtsamad ametnikud ja töölised on lisatasu saanud, ja kui siis veel midagi üle jääb, siis alles võida riik ka oma osa saada.

Riigi trükikoja senises põhikirjas on ette nähtud, et ta 100 miljonist margast põhikapitalist maksab riigikassasse igal aastal 2 miljonit marka tagasi. Selles praeguses muudetud põhimääruses jäetakse see ära, ja põhikiri näeb ette, et need 100 miljonit marka on ilma protsentideta, laen. Kui riigil on kapital kuskile ettevõtetesse mahutatud, nagu seda riigi trükikoda on, sest see riigi trükikoda töötab ka eraalusel, teeb eratöid, siis niisugusel korral on täiesti loomulik, et riigikassa peab ka protsenti saama selle 100 miljoni pealt, mis trükikojale laenuks antud. Kui ta selle protsendi saanud, siis jääb ametnikkudele ja töölistele õigus oma vaeva eest tasu saada, kui nad hästi intensiivselt ja hoolega töötavad, et kasu üle jääb.

Praegu seda ei ole, kõigepealt võetakse põhikapitali protsent ära, siis määratakse 20% riigi trükikoja juhatusele ja töölistele. See ei ole õige seisukoht, vaid siin peaks parandusi tegema. Teisel lugemisel kavatsen mina ettepaneku teha, mille järgi ka see 100 miljonit marka peaks riigile ka protsente andma. Sellepärast loodan, et kui II lugemisel ettepaneku teen, et see Riigikogu poolt vastu võetakse. Siis oleks õigus jalule seatud, et riigi raha ka riigile protsente annaks.

Kuid veel rohkem, kui seda kahte miljonit marka, mis endine põhikiri ette näeb, enam tagasi ei nõuta, ja nagu seda riigi trükikoja juhataja koosolekul ka seletas, et seda ei ole võimalik sellepärast tagasi maksta, et riigi trükikoda 2 miljonit puhaskasu ei ole andnud, vaid olevat kasu andnud ainult 1 miljon kolmsada tuhat marka puhast, ja kui põhikiri nõuab, et need 2 miljonit peab tagasi andma, siis on ka arusaadav, et sellest ei saa lisatasu maksta trükikoja juhatajale ja ametnikkudele. Nüüd redigeeriti aga § 4. nii, et see seadus hakkab maksma 1925. aastast alates, just nimelt sellest aastast alates, kui riigi trükikoda pidi 2 miljonit marka iga aasta tagasi maksma hakkama. Tähendab, ka rahaasjanduse komisjon tahab võimaldada oma ettepanekuga seda, et riigi trükikoda saaks oma ametnikkudele tagantjärele läinud aasta eest veel lisatasu maksta. Noh, see ei ole kuidagi viisi lubatav. Kui

kasu edaspidi saadi, siis jaotame edaspidi, aga tagantjärele seda teha ei või, selleks puudub õigus. Riigi trükikoda tasugu enne 2 miljonit riigikassale ära, mis põhikiri nõuab, siis maksku peale selle, kui ülejääki on, oma ametnikkudele lisatasu. Riigi trükikoja kasu ei või üksikute isikute taskusse minna, vaid riigikassasse. Seadus praegusel kujul ei ole vastuvõetav.

Ma juba nimetasin siin, et riigi trükikoda töötab ka eraisikutele. Sellega on riigi trükikoda praegu kommerts alusel ja ühtlasi ka teistele trükikodadele võistlejaks.

Seni on meie trükitööstus nii öelda omal jalgal edasi saanud ja ei ole suuremat kriisi märgata olnud. Kui aga trükitööstusele võistlejaid juurde tuleb, siis võib tulevikus trükitööstusele kriis ka tulla ja raskesse seisukorda satuda, ja seda peaksid härrad sotsialistid teadma, mis siis tuleb, — siis tuleb suurem töö-kriis, ja sellega kasvab töötatöölise hulk. Siis tullakse jälle muidugi Riigikogu kaudu riigikassa juurde ja öeldakse: andke raha, andke tööd — ja miljonid aina lendavad. Tuleb kõigiti katsuda, et meie tööstus omal jalgal edasi saaks, ja ka trükitööstus nii kõva oleks, et kriisi ei kardata.

Kui nüüd selle põhimõtte juurde tagasi tulla, mis ma kõne algul tähendasin, et riiklikke ettevõtteid nende ülesande järgi võiks kahte ossa jagada. Esiteks, et nad pidid riiklikke asutusi varustama ja teiseks, et pidid riigile väga kasutoovad ettevõtted olema. Kuid lõpude-lõpuks ei saa seda kokkuvõttes riiklikkude ettevõtete kohta öelda, vaid siin on mõlemad osad rööpast välja löödud ja on kasu asemel ainult kahju toonud.

Kui meil ikka ja alati armastatakse toonitada, et tuleks meie väikse riigi juures õieti kokkuhoidlikud olla, siis on see seni täiesti ainult sõnadeks jäänud ja kaugemale sellega saadud ei ole. Kui tahetakse kokkuhoidu saavutada ja tahetakse sõna tõsisel mõttes ka nendest kapitalidest, mis riigi ettevõtetesse mahutatakse ja mis meie väikse rahva juures väga suur summa on — kokku üle ühe miljardi marga, mis riigi ettevõttes, siis peaks tingimata need riigi ettevõtted eraalgatuse põhimõttele seatama, ja nad peaksid ka riigile tõesti kasu andma.

A. Oinas (stp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Rkl. härra Tonkman pühendas esimese osa oma kõnest, mis palju elavam oli, kui teine osa, sotsialistlikule Riigikogu rühmale. (M. Laarman, põl: Kuidas Teie jagate, missugune oli esimene osa?) Esimene osa oli see, mis oli enne vahe-aega. (M. Laarman, põl: Teie olete märksa elavamad!) Härra Tonkman'i

sõnadest paistis nii välja, et selle kurja nähtuse juur, nagu oleks Eesti riigis palju riiklikke ettevõtteid, on sotsialistid. Sotsialistidel olevat niisugune seisukoht, et riik peab kõik tegema ja midagi ei tohi eraalgatusele anda. Ma pean siinkohal tähendama, et niisugust arusaamist sotsialismist mina vähe olen kuulnud. See on suurematest rumalustest, mis sotsialismi kohta on räägitud. Lubage sel puhul muuseas tähendada, mis sotsialistid arvavad väikepõllupidamistest. Nad arvavad nimelt, et tulevikus sotsialistlik riik võib anda väikepõllupidamistele lahendamaid elamisvõimalusi kui praegu.

Kui meie ajalugu meelde tuletame ja härra Tonkman'i loogika aluseks võtame, siis leiame, et just põllumeeste juht härra Konstantin Päts on Eesti kõige suurem sotsialist olnud.

Vaatame tõsiasi üksikasjalikult. Härra Tonkman tähendas, et riik omal ajal, muidugi sotsialistide algatusel tahtis olla kõik ja asutas tootlusministeeriumi. Ma pean meelde tuletama, et tootlusministeerium asutati sel ajal, kui valitsuse eesotsas oli härra Konstantin Päts, ja esimene tootlusminister oli põllumeeste kogu tegelane Jaan Raamot. Edasi, olevat asutatud kütteinete keskkomitee, kuid ka see oli sel ajal, kui peaministriks oli jällegi Konstantin Päts. (Sõjaminister J. Soots: Ei ole, see ei ole õigel!) On õige. Kütteinete keskkomitee algas oma tegevust Eesti riigi esimestel päevadel. (Aruandja L. Johanson: 18. detsembril 1918. a.)

Edasi puudutas härra Tonkman linamonopoli ja püüdis näidata, et selle ainsaks ülesandeks näis olevat põllumeestelt lina välja pressida, et aga sotsialistid kasu saaksid. (Vaheldused paremalt poolt.) Kuid ka selle korralduse kutsus ellu valitsus, mille eesotsas oli samuti jällegi Konstantin Päts. Esimene määrus, mille alusel linamonopol maksma pandi, avaldati ajutise valitsuse poolt. Määrusele on alla kirjutanud Konstantin Päts. See oli linamonopoli maksmapaneku esimene samm. (J. Tõnisson, rhv: Süvendas seda juunikuus Strandman'i valitsus.) Ma ei salga, et praegune Riigikogu liige, endine peaminister härra Tõnisson linamonopoli järk-järgult edasi arendas. Kuid alguse pani linamonopolile ajutine valitsus, milles oli peaministriks — Konstantin Päts. Lubage, härrad Riigikogu liikmed, siin juures tähendada, et ma kõike seda ei too ette sellepärast, et siin kohal süüdistust tõsta endise peaministri Konstantin Pätsi vastu. Kaugeltki mitte. Mulle on see vastuvõtmatu, kui siia kõrgele kohale tuleb Riigikogu liige ja hakkab ajalugu sarnastes värvides kujutama, et kõik selle, mis on teinud riigi ettevõtete loomise alal ajutine valitsus eesotsas Konstan-

tin Pätsiga, oleksid teinud sotsialistid Eesti riigi kahjuks. (M. Laarman, põl: Härra Oinas, Teie tõlgitsete seda nii.) Mul tuleb meelde piiblist üks lugu, kus keegi poeg oma isa puuduste üle naeris. Teie teate, kuidas teda kutsuti. (Vahelhüüe: Ham.) Niisuguseid lugusid ei tohiks meil rahvaesituses ette tulla.

Tuletame meelde, milleks oli meil toitlusministeerium. Olles riigikontrolör pidin toitlusministeeriumi aruande ümber tegema selles mõttes, et aruandes päevavalgele tuua sealnäidatud kasu asemel kahju. Kuid mina ütlen selle juures seda, et toitlusministeeriumi ei saa puht-kommerts seisukohalt hinnata. Teda ei asutatud selleks, et leivamüügiga riigile puhaskasu teenida, vaid et rahvast ja sõjaväge raskel ajal varustada. (K. Tonkman, põl: Et põllumeestelt odavalt võtta!) Seda küsige oma endiselt peaministrilt härra Pätsilt ja Jänedas oma lähemalt naabrilt härra Raamor'ilt. (Vahelhüüe sõjaminister J. Soots'i poolt.) Lubage, härra sõjaminister, kuulake mind rahulikult. Mina ütlen, et see, mida omal ajal ajutine valitsus eesotsas peaminister Pätsi ja toitlusminister Raamor'iga alustas, ei olnud riiklik eksisamm, vaid riiklikult tarvilik samm. Ma ei kujuta enesele ette, kuidas oleksime saanud pidada vabadussõda, kui oleks puudunud organisatsioon, kes oleks rahvast ja sõjaväge varustanud toiduainetega. Toitlusministeeriumi tööd ei saa mõõta kommerts kasu ja kahju mõõdupuuga. Kui seda aga siiski mõõtma hakatakse, siis tuleb arvesse võtta, et 1920. aastal maksis toitlusministeerium omal arvel riigiametnikkudele palku sel teel, et odavalt toiduaineid ametnikkudele andis ja sellest tekkinud kahjud oma kanda võttis. Kui need summad, mis ametnikud said odavate toiduainete näol, arvestame toitlusministeeriumi aktivas, siis annab toitlusministeerium ülejäägi. Muidugi ei ole õige, nagu toitlusministeeriumi likvideerimise komisjon seda tegi, neid summasid toitlusministeeriumi aktivasse paigutada, sest et neid summasid ei ole ju enam kelleltki saada, nad on toitlusministeeriumi raamatupidamise seisukohalt kahjud. Peab arvesse võtma, et omal ajal anti odavate toiduainete kujul riigiametnikkudele palgalisa, sest riigikassal polnud võimalik puhtas rahas palku tõsta. (K. Tonkman, põl: Põllumehed maksid seda oma viljaga. — J. Tõnisson, rhv: Kui oleks tõstetud, oleks mark alla lennanud. — K. Tonkman, põl: Aga põllumehed maksid seda. — J. Tõnisson, rhv: Niisugustest asjadest niiviisi kõneleda on häbi. — K. Tonkman,

põl: Teil peaks häbi olema kõneleda, et Teie nii teinud olete. — J. Tõnisson, rhv: Kuulge, mina Teie häbi ei karda. — K. Tonkman, põl: Kuulge, minu häbi ei saa Teie häbi katta. — J. Tõnisson, rhv: See on Teie asi, kuulake, mis mõistlikumad inimesed ütlevad.)

Juhataja M. Martna: Palun rahu.

A. Oinas (stp): Kas lubate jätkata, härra Tonkman? Järgmine asutus, millest härra Tonkman rääkis, oli kütteinete keskkomitee. Mina olen üks neist, kes aastate jooksul selle asutusega on maadelnud. Siin pean mina otsekohele ütlema, et see asutus on äärmiselt korratult töötanud. Aga küsime, kas oleksime kütteinete keskkomitee taolise organisatsioonita läbi saanud? — Ei oleks. Võib ainult südamest kahetsust avaldada, et riigis ei leidunud sel ajal tegelasi, kes oleksid paremini seda asja juhtinud. Ma ei kujuta enesele ette, kuidas oleks raudtee suutnud liikuda vabadussõja ajal, kui mitte riiklikku kütteinega varustamist poleks olnud. Nüüd aga selle asutuse peale sülitada, nagu oleksid sotsialistid selle ilmale toonud, et kedagi riisuda jne., ei ole õige. Õige oleks see, kui öeldakse, et see asutus on puudulikult tegutsenud, tuleks vastutusele võtta inimesi, kes pole õieti talitanud. (K. Tonkman, põl: Täheleandab, ta funktsioneeris halvasti!) Õige. (M. Laarman, põl: Seda ütleski just Tonkman.) Ei, ta ütles midagi muud.

Lähen edasi linamonopoli juurde. Linamonopol on toonud riigile kasu. (Vahelhüüe paremalt poolt: Need on Teie rehkendused.) Ma tulen kord ka selle juurde. Kui praegu linamonopol maksma pandaks, saaksid selleläbi põllumehed kahju, kuid omal ajal, kui veel normaalset ainete turgu ei olnud, oli lugu teisiti. See põllumees, kes elas, ütleme Võrus, Viljandis või Tartus, ei teadnud suuremalt osalt midagi ilmaturu hindadest. Pärast ilmasõja lõppu olid linahinnad ilmaturul kõrged, meie siseturul aga madalad. Ainult vahelkaupmehed oleksid selletõttu suurt kasu saanud. Kui otsekohe põllumees oleks kasu saanud, siis oleks võinud tõusta küsimus, kas linamonopol oli sel ajal otstarbekohane või mitte. Sel ajal oli aga loomulik, et riik vahele astus ja oma suurte puudujääkide katteks, sest sõjapidamine nõudis määratuid kulusid, vahelkauplejate arvel linamonopoliga tuluallika korraldas. (Vahelhüüe paremalt poolt.) Kui ta nii ütles, siis ütles ta õige sõna. (Vahelhüüe paremalt poolt.) Härra Tonk-

man rääkis, et linamonopol olevat olnud põlumehel nuhtluseks ja väljakurnamiseks. Sellest oli jutt.

Nüüd läheme selle kuulsa kaubamaja „Erkat'i“ juurde. Ma ütlen otsekohe, et riik ettevõtjana on kõige nõrgem kaupmehena. Seal, kus näiteks toitlusministeerium tegutses varustuse jagajana, seal tegutses ta korrapäraselt, seal aga, kus ta hakkas tegutsema kaupmehena, seal tal äpardus. Toitlusministeeriumil oli kolm õnnetut operatsiooni, mis kahju töid, ja need olid alad, kus toitlusministeerium tegutsema hakkas kaupmehena. Peab tähendama „Erkati“ kohta, et tema asutamise tarviduse kohta võib panna tõesti suure küsimismärgi. Kas „Erkat“ kasu või kahju tõi, selle kohta pole veel kindlaid andmeid, sest „Erkati“ aruande reviderimine pole veel lõpetatud. Selle aruande sai riigikontroll kätte väga hilja. Võimalik, et „Erkat“ kahju tõi, kuid omal ajal oli ju arusaadav, et riigivõim erakaubanduse nõrkuse tõttu arvamisel oli, et riik ise ühe või teise ainega kaubitseda võiks.

Läheme edasi laevasõiduameti juurde. Laevasõidumet, kes oli selle asutaja? Tema hälli juures ei seisa keegi muu, kui endine merejõudude juhataja Pitka ja endine ülemjuhataja kindral Laidoner. Jällegi on seega asjatu siin sotsialiste hakata süüdistama, et nad riiki ühe õnnetu laevaäri on rikastanud. Kui meie vaatleme selle riigi laevaäri tekkimist, siis näeme, et seda ei algatud mitte riigi rahaga, vaid tegutsemise algus oli teataval määral paratamata, sest riigi käes olid mitmed laevad. Esiteks sai riik omale suure kaubalaeva „Kajaka“. Tarvis oli see töösse panna ja mitte ära lasta hävineda. Selleks asutati laevasõidumet. Nüüd selle üle mõnitavalt rääkida ja kogu laevasõidumeti saatust kui üht õnnetust Eesti riigile kujutada, see on liig, härra Tonkman. Võib kahetsust avaldada, et ei ole seni vastu võetud laevasõidumeti põhikiri, ja et viimastel aastatel ettevõtte lonkab. Põhikirja puudumise tõttu pole leitud ettevõttele kohast juhti, sest et üks asjatundlik ja energiline inimene ei taha niisuguse ettevõtte ette asuda, mille kohta teada ei ole, kas seda homme juba ei likvideerita.

Edasi, — sadamatehased. Sadamatehased ei ole jällegi Eesti riigi poolt ellu kutsutud, vaid riik hoiab elu sees sellel suurel ettevõttel, mis Vene ajast pärandatud. Sotsialistide üheks nõudmiseks on just see, et sadamatehased reorganiseeritaks nii, et nad muutuksid tulutoovaks ettevõtteks. See ei ole aga üks sotsialistide teha, vaid see on valitsuse ja kogu Riigikogu teha. Tarvis on muuseas sadamatehastele anda põhikiri.

Uued riigiettevõtted on ainult põlevkivitööstus, turbatööstus ja riigi trükikoda. Kuid tuletatagu meelde, et neid on Riigikogu enamuse otsustanud asutada, enamuse, mille on moodustanud Riigikogu parem tiib. Neile on põhikapital määratud riigi eelarve korras, ja riigi eelarved on kõik vastu võetud Riigikogu parempoolse enamusega. Ei saa öelda, et riigi eelarved oleksid vastu võetud Riigikogu pahempoolse enamusega. (J. Hünerson, põl: Väga tihti üksikud summad, väga tihti. A. Anderkopp, tõe: Räägitakse, et mõni põllumeeste kogude liige on turbatööstuse nõukogus.) Täiesti õige, ja kui nad seal on, siis talitavad nad õieti.

Mis puutub põlevkivitööstusesse, siis peab ütleva, et selle tööstuse ellukutsumisel on riigil õnnelik käsi olnud. Võib olla, et kõik need lootused, mis selle tööstuse eesotsas olid südames kannavad, täide ei lähe, kuid ka see, mis seal juba kätte saadud, vääril lugupidamist ja vääril seda, et teises toonis sellest räägitakse kui see, mida täna siin kuulsime. Põlevkivitööstus ei ole küll seni suurt puhaskasu riigile toonud, aga ta on selle kätte saanud, et metsa enam nii palju ei põletata kui varem, ja et kivist enam niipalju sisse ei veeta kui varem. Sellega on suur hulk valuutat järele jäänud. Praegu tehakse seal katseid põlevkivist õli väljaajamise kohta. Mina selle peale küll suuri õhulosse ehitada ei tahaks, aga juba see, et põlevkivi kütteinena kasutada saab, on suur samm edasi.

Mis puutub turbatööstusesse, siis on õige, et see ettevõtte ei ole kasuga töötanud.

Võib tõesti küsimismärgi panna selle olemasolu kohta. Võimalik, et riik siin eksisam mu on teinud, kuid praegu oleks siiski vara lõpuotsust anda. Igatahes ei ole sotsialistid süüdi selle ellukutsumises, vaid omaegne turba „vaimustus“.

Mis puutub riigi trükikojasse, siis on meie seisukoht see, et selle asutamine paratamata oli. Riigil oli tarvis väärtmärke trükkida ja metallraha lüüa. See on ka otsekohene riigi trükikoja ülesanne. Ta töötab 95% ulatuses riigi tellimistega, ainult 5% on eraturu töid. Riigi trükikojal tuleb eratööde suhtes tagasihoidlik olla. Ei ole soovitatav, kui riik oma kapitali seal töösse paneb, kus erakapitali küllalt juba tegutsemas. Sinna ei ole riigil tarvis oma kapitali panna ning eesõigustatud riigi trükikojal eratrukikodadega praegustes oludes võistelda ei ole mõtet. Riigi trükikoda võiks eratöid ainult niipalju vastu võtta, kui see riigi trükikojale normaalkäigu alalhoidmise seisukohalt tarvilik on. Kuid riigi trükikojal tuleb

selle eest valvel olla, et riigi trükitööd tehtaks riigi trükikojas, aga mitte eratrükikodades.

Kokkuvõttes pean tähendama, et rkl. Tonkman tõsiasi ei ole õieti ette kandnud ja täiesti asjata Riigikogu sotsialistlikku tiiba süüdistas, nagu oleksid sotsialistid kõik need härra Tonkman'i seisukohalt kahjutoovad ettevõtted asutanud. Suurem osa riigi ettevõtteid on ellu kutsutud sel ajal, kus põllumeeste kogude esitajad olid Vabariigi Valitsuse eesotsas. (A. A n d e r k o p p, tõer: T ä i e s t i õ i g e ! — J. H ü n e r s o n, põl: K u u l g e, k e s n e n d e s e l j a t a g a o l i d ? S o t s i a l i s t i d !) Kui siin nüüd öeldakse, et põllumeeste juhid seda tegid sotsialistide nõudel, siis tuleb küll küsida: miks teie siis nii nõrgad mehed valitsusesse saatsite? Teie oleksite pidanud rkl. Tonkman'i panema etteotsa. Kuid ma küsin, kas oleks see riigile kasuks olnud, ja kas meie siis oma vabadussõja võiduga oleksime lõpetanud?

Aruandja L. Johanson: Härra Tonkman kurjustas, et mina kui aruandja ei olla neid mõtteid niiviisi ette kandnud, kui tema seda komisjonis tegi. Ma ei leia oma kui aruandja kohuseks olevat siin härra Tonkman'i mõtteid ette kanda, vaid seda võib härra Tonkman väga hästi ise teha. Nii et sellega ei ole midagi tõendatud. Mis otsekohe põhikirja ei puutu, need asjad jätaaksin kõrvale ja teeksin ainult paar märkust selle kohta, mis härra Tonkman põhikirja asjus ette tõi.

Linamonopoli kohta võiksin niipalju juurde lisada, et kui härra Päts valitsusevõimu eesotsas oli, siis müüdi lina palju odavamatel tingimustel. Kui tuli uus valitsus, siis tulid ka kõrgemad hinnad ja mitte üksi lina suhtes, vaid rahvale anti ka muid tarbeasju odavam hinnaga, nagu raudajne.

Härra Tonkman ütles, et sadamatehased süvendavad metallitööstuses kriisi, jättis aga selle ütlemata, kuidas nad seda teevad. Sadamatehased töötavad küll metallitööstuse alal, aga et selle töö tagajärjed nii väga hiilgavad oleksid, seda ei saa öelda. Kui sadamatehastega lugu kõige parem ei ole, siis mispärast ei ole nende ümberkorraldamiseks mingisuguseid ettepanekuid tehtud? Kõik aeg on valitsusevõimu teostamine selle erakonna käes olnud, kuhu kuulub härra Tonkman, ja see valitsus oleks võinud ammugi uuendusi maksma panna. Härra Tonkman tähendab, et peaks Riigikogu huvides olema muudatusi ette võtta turbatööstuse põhikirja juures. Pean tähendama, et turbatööstuse põhikirja arutamise juures just härra Jürman see oli, kes neile uuendustele vastu vaidles. Kui härra Jürman oli härra Tonkman'ile vastu vaieldud, lükati tagasi tur-

batööstuse juures see õnnistusttoov ettepanek, mis riigi trükikoja põhimääruste juures vastu võeti. Härra Jürman seletas, et seal olla teised olud ja ei või maksustada nendel alustel, nagu maksustatakse eraettevõtetes. Härra Tonkman, härra Soots ja ka teised härrad, seal ei ole seda maksustamist ette nähtud ja tarvilikuks peetud, mille eest võitleb härra Tonkman. On veel kõneldud, et see on õieti ühest riigi sahtlist raha asetamine teise sahtlisse.

Paneme riigi trükikoja maksude alla ja tagajärg on see, et kõigi eelarvete trükitööde krediitid suurenevad. Niiviisi aga kunstlikult riigi eelarvet suurendada ei saa alati otstarbekohaseks pidada. Härra Tonkman ütles isegi, et riigi trükikoda suurendab meie riigi maksusid, nii võis vähemalt ta sõnadest aru saada. On üldse raske aru saada, kuidas on härra Tonkman seda mõelnud, et kui riigi trükikoja maksusid ei suurendata, siis suureneb trükitööstuse kriis. Sarnane arvamine ei ole õige. (K. T o n k m a n, põl: M i s h ä r r a O i n a s r ä ä k i s, T e i e r ä ä g i t e v a s t u p i d i !) Riigi trükikoda töötab ja valmistab riigi töid. (K. T o n k m a n, põl: H ä r r a O i n a s r ä ä k i s v a s t u p i d i !) Härra Oinas rääkis, et eratöid teha ei tule. Kuipalju eratöid on tehtud, seda näitan arvudega.

Kui trükitööstus kriisi põeb, siis on seks sootu teised põhjused. Esimeseks põhjuseks on see, et meie rahva arv on liig väike ja keele ulatus samuti liig väike. Näiteks, kui Saksa raamat trükitakse, siis on see loetav peaaegu igalpool. Kuna aga meie raamatud on loetavad ainult omal maal. Meie 1.100.000-lisest rahvarvust on üks osa, kes ei ole lugemisealised ja teine osa on vanad inimesed. Seega ei jää palju lugejaid 1.100.000 rahvarvust järele.

Trükitööstuse seisukohalt ei ole ükskõik, missugune uatus on keelel.

Teine põhjus on see, et meie paber on liig kallis ja selle tõttu on ka raamatud kallid. Raamatud võiksid odavamad olla, sellega kasvaks raamatute lugejate hulk. Meil on ka trükitöölisi rohkem kui tööasutused tarvitavad. Varemalt oli Eestis terve rida trükikodasid, kes töötasid väljamaale, iseäranis Venemaale. Need tööd on ära jäänud. Peale selle on optante sisse tulnud Eestisse ja ka väljarändamine on takistatud. Meil loetakse väga vähe raamatuid, ja ka lehti ilmub vähe, võrreldes näiteks Soomega, või mõne teise riigiga, kus loetakse kirjandust palju rohkem kui meil. Süüdi on selles see, et meil ei ole olnud seda arenemisevõimalust, mis teistele riikidele osaks on saanud. Muidugi see paraneb ajajooksul kahtlemata. Üheks põhjuseks meie riigi trükitööstuse kiratsemise juures on ka see, et meil alguses, kui asutamise hooaeg oli, arvestati

laiemalt, kui selleks võimalusi oli. Kapital paigutati üksikute ettevõtete alla. Ei ole kellegi saladus, et meil Tallinnas rotatsioonimasinaid rohkem kui tarvis. Rotatsioon maksab miljonid. See on suur kapital. Ja kui masin seisab, ega see kapital ka siis ei teeni. Nii on kaugemale mindud, kui oleks tarvitsenud minna. Riigi trükikoja olemasolust otsida kriisi põhjusi, see minu arvates tundub täiesti mõttetu.

Igal riigil peab olema trükikoda, kus ta rahasid trükib ja seda ei tarvitseks laiali paisata siia ja sinna trükikotta. See on täiesti loomulik. Niisugune trükikoda peab tingimata olema.

Mille vastu aga siit kõnetoolilt peab vaidlema, on see, et meil nüüd, kus on riigi trükikoja juures koondamine läbi viidud — ta on mitme trükikoja kokkuvõte, enne oli terve rida teisi, ning asutati üks suur ajanõuetele vastav trükikoda — nüüd hakatakse laotama. Meil on veel vangimajade juures trükikoda, aga ta sisseseaded ei vasta nõuetele, sellepärast valmistab ta halba tööd, ja seda tööd teevad inimesed, kel kutset ei ole, kes kuskile ei saa enam tööd. See ei ole loomulik nähtus, kui meil vangimajast katsutakse luua teine trükikoda. Selle vastu tuleks vaielda.

Mis puutub eratöödesse, mis riigi trükikoja poolt tehtud, siis 1924. aastal oli 8% eratöid. 8% — see on väikene protsent, mis selle üle siis nii väga vaielda? — 1925. aastal oli 6,9%, ja tänava aastal 4,4%. (Vahelhüüe paremalt poolt: Hinna allaajamiseks on küllalt!) Riigi trükikoda on praegu üks sarnastest, kes hinda alla ajada ei saa, tal on head sisseseaded, ja töötingimised ei ole halvemad kui mujal. Ja kui niisugustes tingimistes ettevõtte töötab, siis ei saa ta hinda alla suruda. (J. Hünerson, põl: Riigirahakäes!) Tal ei ole riigi raha sel määral käes, et ta nii talitada võib. (A. Jõeäär, stp: „Kajal“ on rohkem riigirahakäes. — J. Hünerson, põl: Maksusid ei maksa!) Ma ütlesin, mis see maksudemaksmine tähendab, see tähendab, et krediiti tuleb riigi eelarves suurendada. (J. Hünerson, põl: Teistega võib ikka võistelda.) Ta ei ole võistelnud, sest 4% on ta ainult eratöid teinud, mis võistlus see on. Peale selle riigi trükikoja käes ei ole kõik tööd. Loomulik oleks, kui kõik riigi tööd koondatud oleksid riigi trükikoja kätte. Seda ei ole aga veel läbi viidud. Rahaasjanduse komisjonis toodi ette, et paljud asutused on huvitatud sellest, kui nad võivad töid mujale anda. Seda toodi rahaasjanduse komisjonis ette. Selle peale vaatamata tuleks riigi trüki-

koda nii välja arendada, et ta tõesti oma ülesannetele võiks vastata.

Kui teiste ettevõtete kohta tuuakse kõiksugu andmed ette, siis riigi trükikoja kohta seda öelda ei saa. Seal on täiesti loomulik olukord. (Vahelhüüe.) Üksikud eratrükikojad on sattunud sellepärast raskustesse, et neil on tulnud üleval pidada eriettevõtteid, ütleme ajalehti. See ei ole trükikoja ülesanne.

Mis maksudesse puutub, siis täna ei ole nad kõne all. Meie, sotsialistid, ei ole katsunud maksusid tõsta, vaid vähendada. Kui Teie, härra Tonkman, soovite näha, kuhu need maksud lähevad, siis näete seda riigi eelarvest, näete, et $\frac{1}{4}$ läheb sõjaministeeriumi peale ja teised kulud, vaadake, lähevad... (K. Tonkman, põl: Palkadeks.) Kui riik on, siis peavad ka ametnikud olema, sest ükski riik ei saa ilma ametnikkudeta läbi. Riik ei saa muidu tegutseda, kui temal ametnikke ei ole. (K. Tonkman, põl: $\frac{1}{3}$ läheb palgakadeks. Põllumehed saavad 12 kuuga läbi, aga riigiametnikud vajavad 15 kuud.) Mis puutub põllumeestesse ja nende oludesse sõja järele ning sõja ajal, siis ei saa öelda, et põllumehed kõige rohkem oleksid kannatanud. Härra Tonkman, ma ei tea, kas see õige on, aga räägitakse, et enne sõda sõitsite Teie puuteldgedega vankris, aga nüüd on Teil vedruvankreid mitu tükki. (K. Tonkman, põl: Üks ainuke on.) Samuti on ka lugu teiste põllumeestega. Teil on võimalus olnud, samuti ka teistel põllumeestel, maksta päranduse võlgu, samuti krediitkassa võlgu 1 rubla — $1\frac{1}{2}$ Eesti marka. Teie ei ole need kaotajad olnud. Kui teie ette heidate, et põllumeeste käest on sõja ajal võetud, ja saajad olid pahempoolsed, siis on see õige. Saaja oli tol ajal sõjavägi, ja nagu valimise tagajärjed näitasid, siis olid nad pahempoolsed. (J. Hünerson, põl: Jalinnad.) Härra Hünerson, Teie olete ju agroom ja teate, et linnas vili ei kasva, peale selle, mis „potipõllumeeste“ pottides, ja sellest, mis seal kasvab, on liig vähe.

J. Tõnisson (rhy): Austatud Riigikogu liikmed! Mul ei ole himu üksikute Riigikogu liikmete ekslikkude ja sihilikkude väidete vastu vaidlema hakata, kuid huvitav oli tähele panna, et rkl. Tonkman'i mõtteid väga agaralt toetati just tema rühmakaaslaste poolt. See tähendab, et see, mis härra Tonkman kõneles, polnud mitte tema isiklik arvamine, vaid põllumeeste kogude rühma arvamine. (K. Tonkman, põl: Mina ei ole rühma nimel kõnelema...) Siis ma loobun sõnast! (Üldine kestev naer.)

K. Tonkman (põl): Igal Riigikogu liikmel on õigus oma nimel kõnelda, ja kui ta rühma nimel kõneleb, siis ütleb ta kõne algul seda. Mina ei ole oma kõne algul öelnud, ei ühte ega teist. (J. Piiskar, stp: Kes see on, kes kõneleb!? Kestev naer. — J. Piiskar, stp: Tema kõneleb naise nimel.) Kui rkl. Tõnisson küsis, kas ma rühma nimel kõnelesin, siis pidin ütleva, et ma isiklikult vaatepunktist kõnelen. Minul on täiesti arusaamatu see meeleolu loomine, mida Riigikogu pahem tiib tahab praegu luua sellega, et suure naeruga minu kõne vastu võetakse. See ei hirmuta mind sugugi. Pahempoolsetelt härradelt ei olegi midagi paremat loota, kui ainult naeru, midagi tõsist seal ei ole. Ja sellega pean rehkendama.

Mis puutub käesolevasse küsimusse, siis võin järgmist öelda, et mina ei ole isiklikule pinnale läinud, nagu seda rkl. Oinas tegi. Rkl. Oinas tuli kõnetooli ja hakkas kohe otsima neid isikuid, kes olid ühe või teise riigi ettevõtte juures. Kui mina ka isiklikuks läheksin, siis võiks öelda, et Teie isik, härra Oinas, seisab ka väga lähedal neile asjadele. Ka Teie töötasite nendes asjades parema käena kaasa. Kuid mina ei läinud isiklikuks, vaid kõnelesin asjadest, mis tõesti olemas, mida salata ei saa, ja minu fakte ei ole ka härra Oinas ümber lükanud. (J. Piiskar, stp: Teie faktid ongi ümber, neid ei saagi enam lükata.) Siin tähendati, et põllumeeste rühma tähtsamad tegelased härra Päts ja teised olla asja eesotsas seisnud. See on tõsi. Ajutise valitsuse ajal novembrist kuni aprillini püsis meil mark Soome marga kõrgusel. Aga nii pea, kui Asutav Kogu kokku tuli ja pahempoolsed valitsema hakkasid, lendas margakurs kohe alla. See oli suur majanduslik pahe, mis näitab teie majanduslikku kurssi.

Mis puutub sellesse, nagu oleksin mina öelnud, et sotsialistid olla kõige kurja juur, siis pean tähendama, et mina niisuguseid sõnu öelnud ei ole. Küll olen aga rõhutanud seda, et sotsialistid on püsinud alati sarnasel seisukohal, nagu praegugi. Kui sõja ajal Päts ja teised kõik segi ajasid, kurja töitlusministriumi asutasid jne., miks siis teie, sotsialistid, kes teie riigimajanduse tundjad arvate olevat, juba Asutavas Kogus, kus teid $\frac{1}{3}$ tervest koosseisust oli, ei tulnud ja kõike ümber ei korraldanud. Kui Asutavas Kogus Jüri Uluots linnadele sunniviisilisest puudeveost kui suurest pahest kõneles, mida teie sel puhul ütlesite, seda võib lugeda Asutava Kogu protokollidest. Kui sotsialiste Asutavas Kogus 40 isikut oli ja põllumehi 8, ja kui tullakse ja öeldakse, et põllumehed olid need, kes kõik tegid, siis on see tõesti Teie nõrkus, —

tõestus teie eneste jõuetuse üle. Mis puutub laevasõidumetisse, et selle olevat loonud lugupeetud vabadussõja tegelased Pitka ja Laidoner, siis tegid nad seda sõja ajal väga otstarbekohaselt. Kui sõda möödab, ja riiklik elu rahulikult areneb, on mitu korda paremalt poolt ettepanek tehtud laevasõidumeti likvideerimiseks. Likvideerimist soovitas II Riigikogus rkl. Ipsberg mitu korda. Kes vastu seisid, — need olite Teie. Kui oleks pahemalt poolt ka seda toetatud, oleks laevasõidumet ammugi likvideeritud olnud.

Mis puutub sadamatehastesse, siis on siin sama lugu. Rahaasjanduse komisjon kukkus sadamatehaste ümbermoodustamise seadusega läbi, sellepärast et sotsialistid olid selle vastu ja ei tundnud sugugi kaasa, et sadamatehased tuleksid ümber korraldada. Nii siis ei ole, nagu härra Oinas ütles, et need faktid, mis ma ette tõin, ebaõiged oleksid, neid sugugi ümber lükanud. Ta ütles, et töitlusministrium töötas kahjuga, ja samuti ka laevasõidumet jne. Tegelikult ei ole härra Oinas oma pika kõnega midagi ümber lükanud, mis ma kõnelesin, vaid konstateeris kui fakti, et minu ettetoodud andmed tõelusel seisavad.

Kaubandus-tööstusminister K. Kornel: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Lubatagu mul paari sõnaga käesolevate vaidluste puhul puudutada riiklikke ettevõtteid, mis meil praegu olemas on ja ühtlasi mööda minnes tähendada, mis praegune valitsus kavatses nende korraldamise alal teha. Jätan täiesti kõrvale mineviku küsimused, suured majanduspoliitilised küsimused, mis juba päevakorrast ära, ja jääksin ainult käesoleva aja juures peatuma. Sadamatehaste reorganiseerimine on praegu käsil. On õige, et omal ajal härra Ipsberg ministriks olles esitas kava, mille järgi pidi see ümberkorraldamine 120 miljonit maksma minema. Siis aga leidis rahaasjanduse komisjon ühemeelselt, et see kava oli kaunis ebamäärane ja ei saanud selle juurde peatuma jääda. Praegune valitsus on lasknud küsimust komisjonides väga põhjalikult kaaluda, ja praegu on töö lõpukorraks liginemas. Meil tuleb tõesti ühe raske küsimusega tegemist teha, kuidas riiklikke tööstusettevõtteid koondata. Küsimus on just sellepärast raske, et üksikutel ettevõtetel ei ole alati head tahtmist teistega kaasa minna. Aga praegune valitsus kaalub küsimust tõsiselt ja kui ta otsusele peaks jõudma, et see koondamine kokkuhoidu annab, siis kahtlemata püüab ta seda koondamist läbi viia.

Mis puutub riiklikku põlevkivitööstusesse, siis toodi härra Tonkman'i poolt ette, nagu

seisaks selle puhaskasu ainult paberil. Riikliku põlevkivitööstuse läinud aasta aruannet oli mul juhus Vabariigi Valitsusele ette kanda. Vabariigi Valitsus kaalus seda aruannet põhjalikult ja tegi ka aruandes kaunis olulisi parandusi, mis selles sihis olid ette võetud, et puhaskasu ja üldse bilanssi tegelikule asja-olukorra tasapinnale viia.

Kui meie vaatame riikliku põlevkivitööstuse küsimust kogu rahva majanduse seisukohalt, siis pean ütlema, kui meie $\frac{1}{3}$ põhikapitalist, mis meie oleme pannud riiklikku põlevkivitööstusesse, nimelt 100 miljonit, maha kirjutaksime, mida ümmarguselt öliajamise vabrik maksma läinud, siis oleks meie rahvamajanduslik kasu siiski mitukorda suurem kui kahju. On olemas eraettevõtjate hulgas neid, kellel niipalju usku on selles olnud, et öliajamise katsete peale üle 150 miljoni ära kulutanud. Riiklik põlevkivitööstuse õlivabrik on teerajajana erakapitali huvi asja vastu äranud. Ühtlasi on riiklik põlevkivitööstus õpetanud põlevkivi kütteks tarvitama. Kujutage nüüd ette, kuidas meie oleksime ilma põlevkivita läbi saanud Inglise ööstreigi ajajärgus. Riikliku põlevkivitööstuse tähtsus on just see, et tema meie rahvamajanduse ärrippumatuks on teinud välismaa kütteinest. See on suur ajaloolise tähtsusega saavutus. Nii näeme, et meie põlevkivitööstusega oleme omale suure plussi kätte saanud majanduslikus elus ja võime heade lootustega tulevikku vaadata.

Siis läheme riikliku turbatööstuse juurde. Siin peab avalikult tunnistama, et siin on tõesti väärsamme astunud, nagu sellest siin praegu kõneldi, ja et meie majandusliku kriisi juures ei ole riiklikul turbatööstusel kerge täit elu sees hoida, aga ma pean toonitama, et ka siin püüab Vabariigi Valitsus seda tööstust tervendada. Kõigepealt on püüdnud kinnitada riikliku turbatööstuse aruanded, mis seniajani kinnitamata on olnud. Praegune Vabariigi Valitsus on juba 1923. aasta aruande kinnitanud, 1924. a. aruande kinnitab ta varsti ja samuti ka 1925. a. aruande. Selle küsimuse juures tõtt rääkides peab ütlema, et sellel tööstusel käsi pole küllalt õnnelikult käinud ja et teda pole ka just kõige õnnelikumalt juhitud. Aga ei saa salata, et riikliku turbatööstuse käimapanekul olid ka omad head majanduslikud küljed, nimelt on ta nii mõndagi korda saatnud meie maa elektrofütseerimiseks ning meie metsade kokkuhoidmiseks. Kui teie arvustiku kätte võtate ja vaatlete meie elektri tarvitamist linnades ning maal, kuidas see viimaste aastate jooksul on kasvanud, siis paistab sealt õige rõõmustav pilt vastu. Pealegi ei saa selle juures öelda, et meie elekter üldi-

selt kallim oleks kui välismaal, näiteks Saksa maal. (K. Tonkman, põl: Aga omahind?) Omahinna küsimuse juurde tulen ma korra põhjalikumalt tagasi. Praegu aga tahan toonitada, et praegune valitsus küsimuse õige tõsiselt võtab ja loodan, et põhimääruste arutamise juures Riigikogus meil võimalik saab olema selle küsimuse juures ligemalt peatuda.

Mis puutub riigi trükikojasse, siis peab ütlema, et riigi trükikoda teeb eratöid ainult 5% ja selle hulgas on sarnased tööd, nagu mängukaartide trükkimine, mida ükski eratrukikoda meil ei valmistata, kuna ühelgi neist vastavat sisseadet ei ole, pealegi ei ole meie siseturu mahutavus mängukaartide alal kuigi suur. Peale selle on riigi trükikojal eratööna veel aktsiate ja obligatsioonide trükkimine, mis väärtpaberite välimusega trükitud peavad olema, ja mida kõik teised trükikojad trükkida ei saa. Kui meie seda kõike arvesse võtame, siis jääb järele riigi trükikojale ainult 2,5% sarnast tööd, mida teised trükikojad vabalt võiksid teha. Nii siis ei ole etteheide, et riigi trükikoda oleks tõsiselt võistlemata hakanud eratrukikodadega, põhjendatud. Mis puutub aga etteheitesse, et riigi trükikoda väikest puhaskasu on saanud, siis pean ütlema, et see tõesti nii oli 1925. aastal, kuid see ei ole alati nii olnud. 1923. aastal oli riigi trükikoja puhaskasu 3 miljonit, 1924. aastal — $3\frac{1}{2}$ miljonit ja 1925. aastal 1 miljon 300 tuhat. Kui küsida, millest oleneb 1925. aasta väikene puhaskasu, siis peab tähendama, et 1925. aastal tõsteti riigi trükikojas tööliste palku 18% võrra, ja see kõrgendus teeb välja ümmarguselt 2 miljonit marka riigi trükikoja palkade eelarves. Palkade tõstmise ajal olid aga riigi trükikojal juba lepingud tehtud ministriumidega ja teiste riiklikkude asutustega. Ministriumid olid oma eelarved teatud summade peale kokku seadnud, ja need olid ka juba Riigikogule esitatud enne palgakõrgendust. Kui riigi trükikoda oleks hakanud ministriumidelt nõudma lepingute ümbertegemist, oleks tulnud kogu eelarve ümber teha või lisaelarve korras täiendavaid summasid nõutada. Seda ei peetud võimalikuks, ja riigi trükikoda sai rahaministri käest juhtnöörid, mille järgi kästi töötada seniste lepingute põhjal, sest ei olla tähtis, kui riigi trükikoda vähem puhaskasu saab, küll on aga tähtis see, et meie eelarve tööd ja eelarvet ennast asjata ei suurendaks. Ja ma pean ütlema, 1925. a. vähene puhaskasu on saadud just selle korralduse tõttu. Kui siin oleks teisiti talitatud ja püütud oma keskmist viisakat puhaskasu kätte saada, siis oleks muuseas selle puhaskasu jaotamisel juhatusele ja ametnikkudele kuuluv 8-protsendiline osa suurem

olnud, kui ta tegelikult oli. Ja sellele 8 protsendile vaidles rkl. Tonkman ometi vastu.

Nüüd aga asuksin üldisema küsimuse juurde, nimelt maksustamise küsimuse juurde. Ma pean ütleva, mina olen ikka üks neist olnud, ka eelmises Riigikogus ja ka Asutava Kogu päevil, kes selle eest on sõdinud, et riiklikke ettevõtteid tuleb maksustada täiesti ühtlasel alusel eraettevõtetega. Aga ma olen seni selle seisukohaga ikka vähemusse jäänud. Ja eelmises Riigikogus seda sellepärast, et Teie seltsimehed, härra Tonkman, mind ei ole selles asjas toetanud. Turbatööstuse põhimääruste arutamisel viisin suure jõupingutusega selle põhimõtte rahaasjanduse komisjonis II lugemisel läbi, kuid III lugemisel kukkusin vastava ettepanekuga läbi.

Praegune Vabariigi Valitsus ei ole selles küsimuses lõpulikku seisukohta võtnud, kuid mul on tunne, et ma ei eksi, kui arvan, et praegune valitsus ühemeelselt asub seisukohal, et riiklikud ettevõtted tulevad maksustada ühtlasel alusel eraettevõtetega. Ja seda järgmistel põhjustel. Juba finantsteoreetikud soovivad seda ja nimelt kahel põhjusel: Riiklikud ettevõtted tungivad tööaladele, kus eraettevõtted töötavad, ja siis tulevad maksumaksjate poolt põhjendatud etteheited, et luuakse võistlejaks riigiettevõtted, mis maksustamise suhtes eesõigustatud seisukorras on, mille tagajärjel erakapitali ettevõtted võistluses halvemasse seisukorda satuvad. Et seda etteheidet ära hoida, oleks soovitav, et riigi ettevõtted ühtlasele alusele seataks eraettevõtetega.

Peale selle peaks sellest seisukohast välja minnes maksustama, et riiklikke ettevõtteid õpetada ärimehelikult kalkuleerima. Et nad oma kalkulatsioonide ei teeks väljaspool majanduselu õhkkonda, vaid täiesti selle õhkkonnas, arvesse võttes kõiki majanduselu raskusi ja koormatusi. Siin võidakse küll öelda, nagu mulle omal ajal juba vastuväitena ette toodi, eriti tollaegse härra rahaministri poolt, et vaadake, see on õieti ainult riigikassal raha ühest taskust teise panemine. See on küll nii, aga meie riiklik elu on juba näidanud neid pahesid, mis tekivad olukorras, kus ei ole püütud nii öelda ametasutuste taskute vahel vahet teha. Mis oli aga selle tagajärg? See, et ametasutuselt, kellel olid mitmesugused majanduslikud ettevõtted, näiteks küttekomitee, riigi kaubandusagentuur ja teised, võttis teine ametasutus võlgu ja pärast taheti võlg lihtsalt maha kustutada, et oma eelarve aruannet kergemaks teha. See ei anna aga ametasutuse kuludekoormatusest õiget pilti ja seda tuleb ära hoida. Kuigi see ka ainult ühest taskust teise panemine oleks, peavad ametasutused omavahelisi ainelisi kohustusi korralikult õien-

dama. Siis ei teki kalduvusi oma eelarvet hea tuule ja hea lootuse peale rajada, vaid seatakse eelarve kokku ja elatakse selles kindlas teadmises, et kohustuste eest kõrvalepuiklemised võimalikud ei ole. Mina olen alati selle poolt olnud ja see aitab meie riiklikke ettevõtteid viia asjaliku majandusliku kalkulatsioonide õhkkonda. Nendest kahest väitest on minu arvates küllalt, et riiklikkude ettevõtete maksustamisel asuda jaatavale seisukohale.

Härra Tonkman tegi veel etteheiteid, et ei taheta riiklikkudes ettevõtetes neid põhimõtteid tarvitusele võtta, mis eraettevõtetes tarvitusel on. Minu arvates aga on see nimetatud põhimõtete tarvituselevõtmine täitsa paratamata. Just siis võivad riiklikud ettevõtted kasu anda, kui nad eraettevõtete võrdsest painduvad on ja võimalikult samade põhimõtete alustele on rajatud. Muidu ei kannata nad võistlust välja. (K. Tonkman, põl: Aga mispärast nad ei kannata, härra minister?) Et seda selgitada, peaksin ma pidama ühe väikse finantsteoreetilise ettelugemise riigi ettevõtete heade ja halbade külgede kohta, kuid ma olen seda juba eelmises Riigikogus paaril korral teinud ja vististi tunduks see tuttavana; pealegi võite seda lugeda iga finantsõiguse õpperaamatu esimeselt lehekülgedelt. Muuseas võiksin Teid juhatada Konradi juurde, kus väga hästi on kokku võetud need väited pro ja kontra.

Üldiselt pean ma ütleva, et riikliku ettevõtte ülesanne iseenesest ei ole kõrge puhaskasu näitamine. Nad ei peaks keskmistest hindadest kõrgemale minema. Riiklikud ettevõtted peaksid teerajajatenä just seal töötama, kuhu erakapital kas üldse või heameelega ei lähe. Töötades ei tohi neil sihiks olla suure puhaskasu tagaajamine, vaid ettevõtte eeskujulik korraldamine.

See oleks lühidalt kõik, mis mul praeguse küsimuse kohta öelda oleks olnud.

A. Oinas (stp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Härra rkl. Tonkman algas oma seletust sellega, et ta etteheiteid tegi minule, nagu oleksin ma isiklikuks läinud, nimetades mõnesuguseid nimesid. Ma tegin seda sellepärast, et oma seletuse ülesandeks seadsin, vastu vaielda sellele, kuidas meil Eesti ajalugu puht poliitilistes motiivides moonutatakse. (J. Hünerson, põl: Seda räägite iseenesest.) Kui Teil on natukene kannatust, siis ma seletan Teile selle asja ära. Meil kipub Eesti poliitiline elu haigeks jääma selle tõttu, et meil ei suudeta enam asju objektiivselt käsitada, vaid kõike nähakse puht poliitiliste prillide läbi sel kujul, nagu nad tõelikult ei olnud, kuid nagu nende olemasolu ühele või teisele soovitav on. Sellele

kalduvusele, kõike moonutada, tuleb kindlasti vastu vaielda, ja üks koht selleks vastuvaidlemiseks on kahtlemata Riigikogu kõnetool. Kui ma nimetasin teatud nimesid, siis selleks, et tõsiasi ette tuua, mitte aga, et neid isikuid mustata. Ma ütlesin, et riigi ettevõtete ellukutsumine oli ajalooliselt õigustatud. Mulle tuleb meelde, kui oli ilmasõda, siis võitlevad rahvad andsid välja tendents-kirjandust. Saksa maal näiteks püüti kõike halbtust veeretada Inglismaa peale. Nii veeretatakse ka meil süü teiste peale, nagu härrad põllumehed seda teevad, öeldes, et kõige kurja juur Eestis olevat sotsialistid. (K. Tonkman, põl: Teie ütlete, et põllumehed.) Seda ma ei ütle. Vahe meie ja teie vahel on just see, et meie püüame ajalugu käsitada objektiivselt, kuna Teie, härra Tonkman, püüate seda käsitada oma isiklikkude puht poliitiliste prillide läbi. Härra Tonkman seletab nii: seni kuni 1919. a. oli ajutine valitsus riigi eesotsas, püsis ka Eesti mark kooskõlas Soome margaga, tuli aga pahempoolne valitsus, langes kohe Eesti mark. Pean ütleva, et Eesti mark püsis kooskõlas Soome margaga lühikest aega, niikaua, kui seda palju juurde ei trükitud. Sõda nõudis aga suuri kulusid. Et nende kulude katmiseks maksuaparaadi nõrkuse tõttu mingisuguseid teisi suuremaid allikaid ei olnud, hakati paber- raha trükkima. On ju selge, et ükskõik mis- sugune valitsus ka ei oleks tol ajal Eesti riigi eesotsas seisnud, ta oleks tuluallikate puudumisel kahtlemata pidanud sõjakulude kat- miseks paberraha trükkima ja välja laskma. Kuid selle paratamata tagajärg on raha väärtuse langemine. Nüüd aga seletatakse asja nii, et Eesti mark püsis niikaua, kuni oli ajutine valitsus, tuli teine valitsus, langes mark. Oleks ajutine valitsus edasi kestnud, siis oleks paber- raha samuti langenud, mitte neil põhjustel, millest härra Tonkman siin kõneles, vaid majanduselu seaduste alusel. On ju aabitsa- tõde, et mida rohkem paberraha välja antakse, seda enam rahvamajanduse sama mahutavuse juures langeb ta väärtus. Kui nüüdki meie peaksime sõjakeerdu sattuma, ja sõda pikemat aega kestaks, siis on ette näha, et meie raha- asjandus raskuses, mark langemisel oleks.

Rkl. härra Tonkman tähendas, mina ei olewat midagi tema väidetest ümber lükanud. Härra Tonkman'il võib ainult selles mõttes õigus olla, et ei saa ümber lükata asju, mis üldse ei olnud püsti, nagu härra Tonkman'i vildakud väited.

K. Tonkman (põl): Austatud Riigikogu liikmed! Täheandan, et väga rõõmustan, Teie ettepaneku üle, et likvideerime need vanad asjad, — Riigikogu töö läheks siis palju

soodsamaks. Alati tehakse etteheiteid ja näida- takse näpuga: vaadake, Teie põllumehed seal, olete kõige kurja juur! Ja Teie, härra Oinas, kui Teie juhtival kohal olite ja kui valitsus sotsialistide tahtmisel moodustati, — kuidas siis olid õieti need asjad, mis ette tõin?! On tõesti faktisid olemas, mis minu väiteid tões- tavad, ja kui härra Oinas ütleb, neid enam püsti ajada ei saa. (J. Piiskar, stp: Nüüd tuleb ülesse tõstma neid asju, mis viltu.)

Kuulge, kui Teie teadsite kõnelda toitlus- ministeeriumist ja siis Teie ütlesite, vaadake, et on minu poolt ettetoodud andmed õiged, ja nüüd Teie jälle ütlete, et ei ole olnud, siis on see väga imelik seisukoht. Sellepärast ei maksa siis niisuguste väidetega tulla, et see, mis mina kõnelen, ja need asjaolud, mis ma ette olen toonud, — need olnud ei ole. See on kuulmata nähtus, et tõsiasi niiviisi eitama tullakse ja sootu olematuks tehakse. Nüüd tulevad sotsialistid ja toonitavad seda, põllumehed olla see kurja juur, kes Eesti riigi hukka ajab. (J. Voiman, stp: Aga milleks see jutt oli, härra Tonkman?)

Juhataja M. Martna: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja L. Johanson: Ei tarvita.

Juhataja M. Martna: Aruandja lõpu- sõna ei tarvita. Aruandjalt on ettepanek, seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta. (Hääle- tatakse.) Nähtava enamusega on seadus- eelnõu I lugemisel vastu võetud.

Aruandjalt on ettepanek, seaduseelnõu I ja II lugemise vahel kolmepäevalisest vaheajast mitte kinni pidada. (Hääletatakse.) Näh- tava enamusega on ettepanek vastu võetud.

15. Kroonu han- Üldkomisjoni aru- gete ja töövõtete andja R. Vreeman: seaduse täien- Käesoleva seaduseelnõuga damise seadus tahetakse senimaksvat sea- — I lugemisel. dust kroonu hangete ja töövõtete kindlustamise suhtes täiendada pankade või krediitasutuste poolt väljaantud garantiikirjadega, mis mujal maadel igalpool tarvitusel, kuna meil seda korda seni maksmata ei ole pandud. Sõjaminis- teerium tarvitaski juba garantiikirju, kuid sel- leks puudus korrapärane seadus. Nüüd on Vabariigi Valitsuse poolt eelnõu saadud, mille aluseks on garantiikirjade sissevõtmise, ning sellega oleksid kroonu huvid kindlustatud, sest pank vastutab oma garantiiga lepingute täitmise eest. Kuigi lepingule võib vastu vaielda kohtukorras, siiski on riigil võimalust

enne garantii sisse nõuda. Sellega näeme meie, et garantiikirjad on riigile vastuvõetavad ning riigihuvid nende kaudu kindlustatud. Üldkomisjoni nimel teen ettepaneku, seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

Juhataja **M. Martna**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on käesolev seaduseelnõu I lugemisel vastu võetud.

Aruandja **R. Vreeman**: Teen ettepaneku, I ja II lugemise vahel kolmepäevalisest vaheajast mitte kinni pidada.

Juhataja **M. Martna**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

16. Riigi- ja omavalitsuste teenijate pensioni seaduse muutmise seadus — I lugemisel.

mis ilmsiks on tulnud olemasoleva seaduse käsitamise juures. Sotsiaalkomisjon leidis tarvilikuks parandada ka veel mõned puudused ja arusaamatused. Nii leidis ta, et peale valitsemise eelnõus ettetoodud asjaolude tuleb seadusesse sisse võtta pensionisaamise õigus ka neile riigiteenijatele, kes ei kuulu riigiteenijate koosseisudesse.

Edasi leidis komisjon, et võiks anda pensionisaamise õiguse neile Eesti vabariigi kodanikkudele, kes Eesti vabariigi praegustes piirides Vene ajal teenisid omavalitsuse asutustes või õpetasid avalikkudes koolides ja olid ka Asutava Kogu ning Riigikogu liikmed, tähendab, kui need inimesed on olnud vähemalt üks aasta Riigikogu või Asutava Kogu liikmed.

Edasi leidis sotsiaalkomisjon, et käesolevas seaduseelnõus ettenähtud asutuste, nimelt maakonna hoolekande-osakondade peale pandud kohustused tuleksid panna vastavate linna-, alevi- ja vallavalitsuste peale, sest hoolekande-osakonnad ei tunne pensionisaajaid ja võivad oma ülesandeid täita ainult vastavate alevi- ja vallavalitsuste tunnistuste põhjal. Komisjon leidis, et see pensionisaamise asjata raskeks teeb ning otsustas need ülesanded panna vastavate linna-, alevi- ja vallavalitsuste peale.

Lõpuks leidis komisjon tarvilikuks ära määrata aja, millal maakonna hoolekande-osakonnad oma töö lõpetavad, ja millal nende kohustused vastavatele alevi- ja vallavalitsustele üle lähevad.

Sotsiaalkomisjoni nimel teen ettepaneku, käesolev seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

J. Tõnisson (rhv): Austatud Riigikogu liikmed! Kui pensioniseadust omal ajal arutati, siis selgitati muu hulgas küsimust, misugusest eest peale pensioniõiguslased tohivad pensioni saada. Jõuti otsusele, et enne 60. eluaastat ei ole võimalik pensioniõigust tarvitama hakata. Põhjenduseks oli selle juures kaalumine, et kuni 60. a. ametnik just suure vilumuse tõttu omas töös eriti viljakas võib olla, üldse teguvõimas on. Et riigile sellega mitte ülemääraseid kulusid tekitada, võeti vanuse alammääraks 60 aastat. Nähtavasti on see harilikul olukorra juures õiglane seisukoht. Kuid praegu on meil meie riigi valitsemise aparaadi väljakujundamisel vaja erakordseid abinõusid tarvitusele võtta, et riigiparaati koosseisude kokkutõmbamise teel kokku suruda. Selle juures vabanevad sagedasti vanemas eas seisvad ametnikud ja peavad riigiteenistusest lahkuma, ilma et neil omas eas võimalus oleks kohaneda uutele kutsetele. Kuni pensionisaamise easse jõudmiseni on nad äärmiselt halvast seisukorras. Niisuguseid juhtumisi on juba olnud ja võib veel ette tulla. Kuulen, et näiteks ühes ministeeriumis kokkutõmbamise tagajärjel vabaneb vanemaid ametnikke, kes on pensioniõigusesse astunud juba 30-aastase teenistuse tagajärjel, aga neil läheks veel kaks kuni kolm aastat ära, enne kui nad hakkaksid pensioni saama. Nüüd võime enestele ette kujutada, misuguseks niisuguste isikute seisukord kujuneb. Seal oleks vististi tarvis, et nüüd pensioniseaduse muutmise puhul meie nõuete kohaselt täienduse sisse viiksime, vahest nõnda, et meie § 7., kus sellest kõnelatakse, et enne 60. eluaastat ei või pensioni saada, juurde lisaksime, et koosseisude kokkutõmbamise korral ja neil puhkudel, kus ametnik ilma oma süüta välisolude tagajärjel teenistusest peab lahkuma, tal õigus on Vabariigi Valitsuse korraldusel või ilma selleta pensioni saada enne 60. eluaastat. See ei koorma riigikassat palju, sest sellekohaseid inimesi ei ole nii väga rohkesti. Vististi on see õigluse ja riigiteenistuse kindlustuse seisukohalt tähtis, et üksikud teravad viletsuse-juhtumised ei süvendaks ülekohtu-tunnet laiemates ringkondades ja see üksikute kohta liig koormavaks ei läheks. Selles mõttes kavatsen mina teisel lugemisel vastava täiendusega esineda.

Edasi on rahvaerakonna rühm, kui 1924. aastal pensioniseadust arutati, meelde tuletanud vanade kooliõpetajate viletsat seisukorda. Nemad on meie rahvus-kultuurilises liikumises ja meie rahvus-kultuuritõstmisel suure ajalooliku ülesande täitnud. Nad on

kõige raskemates oludes suure huvi ja armastusega oma tööd teinud, mis ka meie riikliku iseseisvuse kättevõitmisel otsustava tähtsusega on olnud. Nad on sellepärast pensioniõigusega jäänud, et pensioniseadus nõuab, iga pensionisaaja peab vähemalt ühe aasta Eesti vabariigis teeninud olema. Just need vanad haridustegelased ja rahvakooliõpetajad on juba suurelt osalt Vene ajal pensioniõiguse omandanud. Nad on teenistusest lahkunud, ning neil ei olnud võimalust Eesti vabariigi päevil oma kutse alal tööd jätkata. Selle tagajärjel on nad pensioniõigustest ilma jäänud ja viletsusse sattunud. Neid on toetatud veneaegsete pensionäride kohta käivate määruste põhjal ja nad saavad harilikult kuni 1000 marka kuus. See ei ole aga kõigil nõnda, vaid mõned saavad veel vähem. Kujutage enestele ette, mis saate 1000 marga eest. Kuidas peab sellega ära elama haritud inimene! Niisuguses seisukorras ei saa nad muud, kui kibedust tunda nende muutuste kohta, mis muidugi neile kui rahvaslastele kallid. Sellepärast ütlesime omal ajal, et pensioniseaduses peaks väikseid muudatusi ette võtma. Tolleaegne töö-koostööminister seletas aga rõhuga, et temal on kavatsusel esitada eriseadus, millega kindlustatakse niihästi vanemate kooliõpetajate, kui ka teiste riigi- ja omavalitsuse ametnikkude seisukord, kes ei käi pensioniseaduse alla. Nende hulgas on väga palju endisi postiametnikke, kes ka väga viletsas seisukorras. — Kahjuks ei ole sellest kavatsusest tänini midagi välja tulnud. Ja seisukord on vanadel kooliõpetajatel, kui ka teistel omavalitsuse ja riigiametnikkudel veel halvemaks muutunud, sest nende töövõime iga aastaga lahkuib.

Mul ei ole mõtet esineda praegusel korral mõne lisatäiendusega pensioniseaduse muutmise seaduse kohta, sest see on siiski nii suur küsimus, et ilma eeltöödeta seda küsimust siin lahendada ei või. Ei tea, näiteks, kuipalju selle läbi riigikassale maksusid tuleb, kuid ma pean oma kohuseks Riigikogu tähelepanu sellele juhtida, lootuses, et ometi Vabariigi Valitsus ja ka teised tegurid vahest võimalikult pea selle hädaseisukorra kõrvaldamisele asuvad, millesse meie veneaegsed tegelased on sattunud. Võidakse ju väga hästi veneaegsetele pensionäridele ja kooliõpetajaile määrata väiksem pension, kas või 50%, või ainult mõnikümme protsenti sellest üldisest normist, mis praegu pensioniseaduse järgi kellelegi kuuluks. See tähendaks ikkagi seisukorra parandamist neile. Siis võib selle juures silmas pidada, et iga aastaga väheneksid riigikassa kulud, sest et need vanad inimesed oma päevi lõpetavad. Nii ei oleks siin riigikassa pikaajase koormamisega tegemist.

Kolmandaks oleks tarvis, et siin täiendus sisse võetaks § 13. juurde nende kõrgemal kohtel seisvate riigiametnikkude ja riigitegelaste kohta, kes pensioniseaduse järgi ei või rohkem, see tähendab, kõrgemat pensioni saada, kui kolmanda teenistusjärgu palk on, nimelt neil kordel, kui vabariigi ametis seisvad isikud oma pensioniõigust hakkavad nõnda kasutama, et veneaegne teenistuseaeg hulka arvatakse. Siin on õieti suurte vastoludega tegemist. Kui, näiteks, Riigikohtu esimees või ülikooli rektor on mõnieteistkümme aastat Vene ajal riigi- või omavalitsuse teenistuses olnud, ja neile nüüd need aastad teenistuse ette arvatakse, siis ei või nad niigi kõrget pensioni saada kui nendega kõrvuseisvad keskmised ametnikud. § 13. järgi saavad isegi nüüd madalamatel teenistusastmetel seisjad kuni täie palgamäärami, kui nad kas raskete haavade või haiguste või vigastuste pärast, mis teenistuseajast pärit ja teenistusega ühenduses, hakkavad pensioni kasutama. Selle vastolu võiks nõnda kõrvaldada, et Vabariigi Valitsusele antaks õigus niisugustel kordadel, mis silma löikavad, erandeid teha. Võib olla, ei taheta otsekohe seda muudatust ette võtta, ehk küll siin riigikassa kulukuse või erilise väljaminekute tõusuga tegemist ei ole. Kuid praegusel puhul ei tohiks seda tähele panemata jätta. Sest loomulik ei ole, kui niisugune vastolu siin leidub. Sellest võidakse rääkida vast II lugemisel. Ei saaks seda vahest suureks õnnetuseks arvata, kui see ettepanek praegu tagasi lükatakse või kõrvale jäetakse. Kuid tarvilik oleks, et see vastolu vähemalt edaspidi kõrvaldataks.

L. Johanson (stp): Muidugi on see vanusemäär, mis siin seaduses ette nähtud, — 60 aastat — kõrge. Iseäranis on ta kõrge õpetajatele, ja ei ole soovitatav, et õpetajaid sunnitaks koolides olema 60 aastani, kuna võimalik on nooremaid inimesi neile kohtadele saada, ja nooremad võiksid palju paremate tagajärgedega õppetööd teha. See küsimus oli ju arutusel omal ajal, kui see seadus vastu võeti. Siis tehti see ettepanek, et 60 aastat võtta, sealt koalitsiooni erakondade keskel ja muidugi nende häälteenamisega viidi see ka läbi. Komisjonis, kus see muudatuse seadus arutusel oli, toodi ette, et siiski ei ole õige, kui inimesel, kes võib olla on juba 25 aastat teenistuses olnud, võib olla lastakse teda isegi lahti, tuleb ütlemine, 5 aastat ilma mingisuguse sissetulekuta olla. Tehti parandus-ettepanek, mis lükati tagasi. Valitsus oli ka selle vastu, nagu tema esitaja ütles. Siis oli ka arutusel pensioni väljateenimise aastate alammäära ära kaotamine, neile, keda vabastatakse koosseisude

ole pensionid suured. Kui inimene peab neli korda aastas mitmekümne versta tagant linna sõitma, et Eesti panga osakonnast oma pensioni kätte saada, siis läheb sellest pensioninatuke-est õige suur protsent kaduma. Ei ole kuigi suuri takistusi, mispärast Eesti panga osakond ei või pensioni nõudmise korral üle kanda mõnda ühispanka või postiasutusesse, mis pensionäri märksa lähem, kui Eesti panga osakond. Eelnõus räägitakse, et Eesti panga osakond võib pensioni välja maksta isikutunnistuse ettenäitamisel, seda ütleb selgesti § 90. Ma küsiksin, mis on pensioniseadusel õieti sellega tegemist, kuidas Eesti pank oma summad välja maksab või kuidas keegi isik tõendab oma samasust. Meil tahetakse nähtavasti see asi niisuguseks teha, nagu vanal Vene ajal oli, kus inimene koosnes ihust, hingest ja passist. Mina leian, et see nõudmine täiesti ülearune on, ja et inimene võib enese isikut tõendada nii kuidas ta seda aga saab või kuidas rahaasutus seda rahuldavaks tunnistada võib.

§ 90. märkus näeb ette, et linna-, alevi- ja vallavalitsused saavad kohalikule riigikassa osakonnale nende isikute allkirjade proovid, kes pensioniraamatu lõigendid alla kirjutavad. See on nõudmine, mis ainult suuri segadusi võib esile kutsuda ja muud mitte midagi. Nõudmine on nähtavasti sisse võetud võltsimiste ja kuritarvituste ärahoidmiseks, aga pensionide väljamaksmise juures ei ole seda küll kuigi palju karta. Jällegi küsiksin, mis mure on pensioniseadusel Eesti panga eest? Temal on omad korraldused, kuidas ta selle eest hoolitseb, et raha ei satu võõrastesse kätte. Selle märkuse suhtes tuleks küsida, kui pensionär näiteks elab Kohtlas, missugune on siis tema „kohalik riigikassa osakond“: kas Rakvere või Narva? See on mõlemis. Kui inimene näiteks elab Tapal, siis on tema kohalik osakond Rakveres, aga võib olla, et ta meelsamini sõidab Tallinna kui Rakveresse. Kui pensionär elab Lehtse ümbruses, siis ei mõtlegi ta sõita Paidesse, vaid sõidab ennem juba Tallinna. Nii et see märkus on ebaäärane.

Järelikut peaksid vallavalitsused saatma allkirjade proovid mitte ainult oma osakonnale, vaid kõigile Eesti panga osakondadele. Ja mis need nende proovidega peale hakkavad? Peaks pandama igasse Eesti panga osakonda ametnik, kes neid allkirjade proove võrdleb. On ju teada, et valdades vallavanemad kui ka vallasekretärid ja nende abid sagedasti vahetuvad, nii et teateid tuleb alatasta täiendada. Ka suusematel omavalitsustel — linnad, maavalitsused — ei seisa alati meeles allkirjade proove raata, ja valdades võidakse need ära unustada. Võib ette kujutada, mis selle tagajärg

on. Inimene sõidab linna pensioni järele, kuid seal ei ole vallavalitsuse allkirjade proovi, ja ta peab maale tagasi sõitma, ilma et pensioni kätte saaks. Siia oleks võidud üks väikenegi märkus sisse jätta selle kohta, et ka maavalitsusel oleks õigus pensioni tunnistusele vastav märkus teha, kui pensionär maalt linna sõidab ja tema tunnistusel mingisugune puudus peaks olema. Endisel ajal oli minu teada niisugune kord, et talurahva komissar võis teatavaid tunnistusi anda. Aga nüüd tahavad omavalitsuse tegelased ise panna maksma korra, kus maavalitsused — kuigi tahaksid — ei saa valdadega ühendusesse astuda ja puudusi vallatunnistustel kõrvaldada. Neil seda õigust ei ole. Eesti pank ei hakka vallavalitsustega otsekohe asju ajama, see ei ole tema ülesanne, ja temal on teist tööd küll ja küll.

Need on üksikud puudused, mis mul seaduse lehitsemisel silma torkasid. Arvan, et vististi ei maksa seaduseelnõu niisugusel kujul vastu võtta, sest teda parandada pühade-eelses meeles oleks õige raske. Minul on, minu härrad, tunne, et selle seaduse seletuskiri oleks nagu rongil kokku seatud. Siin on muuseas maavalitsuse hoolekande-osakonnad otsekohe ära kaotatud, ja see ei ole trükiviga, vaid ka seletuskirjas öeldakse, et nende korralduses olevad dokumendid antakse üle alevi- ja vallavalitsustele. Ega see siis selle seaduse asi ei ole selle eest hoolitseda, kuidas teostavad hoolekannet maavalitsused. Hoolekande-osakondadel on ka teisi ülesandeid. (Vahelhüüe pahemalt poolt: Halvasti redigeeritud!) Seep'see asi on, et halvasti redigeeritud.

Kõigil ettetoodud põhjustel arvan, et otsarbekohasem oleks neid puudusi kõrvaldada komisjonis, kui Riigikogus enne pühi. Midagi ei lähe katki, kui eelnõu vastu võetakse nädal hiljem. Pealegi on täna tõstetud üles ka põhimõttelike küsimusi, ja ei ole halb, kui need komisjonis põhjalikult läbi sõelutaks. Teen ettepaneku, eelnõu I ja II lugemise vahel sotsiaalkomisjoni tagasi anda.

Juhataja **M. Martna:** Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja **A. Toomel:** Pean niipalju tähendama, et lugupeetud Riigikogu liikmete Tõnisson'i ja Johanson'i poolt ettetoodud asjaolude kohta mul midagi ette tuua ei ole, sest need olid juba komisjonis arutamisel. Aga peaksin tähendama rkl. Juhkami poolt ettekantud mõtete kohta, mis täpselt tõsioludele ei vasta järgmist. Esimene asjaolu, mille rkl. Juhkam üles seadis, oli see, et pensioni palvekirja

esitamisel peab ära tähendatama, missugusest riigikassa osakonnast pensioni saada soovitakse. Härra Juhkam arvab, et seda edaspidi enam muuta ei saa. Tegelikult ei ole lugu nii. Järgmised seaduse paragrahvid räägivad sellest, et igauks võib riigikassa osakonda nimetada siis, kui ta pensioniraamatu kätte saab. Pensioniraamat saadakse aga kätte hulga hiljem pärast palvekirja esitamist, seega on siis võimalik muuta riigikassa osakonda, kust pensioni saada soovitakse. Seega oleks see asjaolu lahendatud.

Edasi tähendas härra Juhkam, et pensioni saab välja maksta pensioni saaja isikule otsekohe. See ei ole aga nõnda. Järgmine paragrahv, mida käesolevas seaduses ei ole, sest see ei sisalda muudatust, räägib, et pensioni võib välja maksta ka pensionisaaja volitusel.

Mis puutub sellesse, et ei ole ette nähtud kord selleks puhuks, kui Eesti panga osakonda kohapeal ei ole, siis teatavasti on pensionimaksmine riigikassa osakondadest kokkuleppel ministeeriumiga, ja küsimust saaks lahendada sel teel, et kokkuleppesse võetakse vastav punkt, kus tähendatakse, et riigikassa osakond võib pensioni ka vastavasse kohalikku erapanka üle saata. Nii et seadus selles osas laiemat muutmist ei vaja.

Edasi tähendas rkl. Juhkam, et siis tekib niisugune asjaolu, et pensionisaajate allkirjade proovid tulevad saata igasse pankas, kust pensioni välja maksetakse. Kuid seda ei ole vaja, sellepärast et see panga osakond, kuhu lõigend saadetakse, lõigendite allkirjade proovid saab. Ja kui pensioni välja maksetakse mõnest tei-

sest panga osakonnast, siis lõigend täidetakse kohaliku asutuse poolt.

Edasi tähendas härra Juhkam, et on tahtud maakonna hoolekande-osakonnad ära kaotada — selle seaduse ulatuses. Tähendab, mina ütlen, et see küsimus juba komisjonis kaalumise all oli, ja võib ju seda nii tõlgitseda, kui see härra Juhkamile nõnda paistab olevat.

Selle seaduse II lõikesse üles võtta, mis sedasama kordaks, mis selle seaduse I. lõikes öeldud on, ja mida ka komisjon seletuskirjas käsitanud on, seda osa maakonna hoolekande-osakondade ülesannetest, ei ole minu arvates mõtet ega tarvidust, seadust selles mõttes komisjoni anda. Komisjon, arutades selles mõttes seda seadust, ei tahtnud teda täielikult ümber teha, vaid piirdus vähemate muudatustega, et kõrvaldada neid pahesid, mis selle seaduse teostamisel ilmsiks on tulnud ja lootis, et võib olla veel nende pahede muutmiseks, mis laiemas ulatusega selles seaduses on, Vabariigi Valitsus seaduseelnõu esitab.

Juhataja **M. Martna**: Rkl. Juhkami poolt on ettepanek tehtud, seaduseelnõu I ja II lugemise vahel anda sotsiaalkomisjoni. Aruandja poolt on ettepanek, seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta. Asun aruandja ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu I lugemisel vastu võetud.

Hääletamisele tuleb rkl. Juhkami ettepanek. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Päevakord on läbi. Lõpetan koosoleku. Koosolek lõpeb kell 22.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees **M. Martna**.

Abisekretär **O. Liigand**.